

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Pavλίna Očadlíková

ÚLOHA SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA V PREVENCI SOCIÁLNĚ
PATOLOGICKÝCH JEVŮ DĚTÍ A MLÁDEŽE

OLOMOUC 2020

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Růžičková, Ph. D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucí práce. Použila jsem jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. dubna 2020

.....

Bc. Pavlína Očadlíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Veronice Růžičkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce.

Děkuji respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace k realizaci praktické části práce.

OBSAH

ÚVOD	1
I. TEORETICKÁ ČÁST	2
1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG	3
1. 1 Definice profese speciálního pedagoga.....	3
1. 2 Profil speciálního pedagoga	4
1. 3 Vzdělání speciálního pedagoga.....	5
1. 4 Pomáhající profese	6
2 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE.....	7
2. 1 Normální a patologické jevy ve společnosti	7
2. 2 Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže	7
2. 3 Příčiny vzniku patologického chování	9
3 VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKE JEvy U DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	10
3.1 Agresivita a násilí.....	10
3. 1. 2 Druhy agresivity.....	11
3. 1. 3 Příčiny agresivity	12
3. 2 Zneužívání psychoaktivních látek.....	13
3. 2. 1 Závislost na alkoholu	14
3. 2. 2 Závislost na nealkoholových látkách	17
3. 3 Závislost na hazardních hrách.....	20
3. 4 Záškoláctví	21
3. 5 Šikana.....	22

4 PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....	25
4. 1 Prevence – obecná teorie.....	25
4. 2 Primární prevence	25
4. 3 Prevence na základních školách.....	27
4. 3 Školský systém prevence	28
4. 4 Minimální preventivní program	28
4. 5 Metodické pokyny, strategie a cíle od nadřízených orgánů	29
II. PRAKTICKÁ ČÁST	33
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	34
5. 1 Cíl výzkumu	34
5. 2 Výzkumné otázky.....	34
5. 3 Design šetření.....	35
5. 3. 1 Kvalitativní výzkum.....	35
5. 3. 2 Fáze výzkumného šetření	35
5. 4 Výzkumný soubor	36
5. 5 Metoda sběru dat	36
5. 6 Metody analýzy dat	38
5. 6. 1 Zakotvená teorie.....	38
5. 6. 2 Otevřené kódování	39
6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	40
6. 1 Průběh analýzy dat	40

6. 2 Analýza a interpretace rozhovorů	41
6. 3 Zodpovězení výzkumných otázek.....	62
7 DISKUZE.....	69
7. 1 Zhodnocení práce	69
7. 2 Limity výzkumného šetření	69
7. 3 Doporučení do praxe	70
7. 4 Rešerše	70
ZÁVĚR	71
ZDROJE.....	72
SEZNAM TABULEK.....	79
SEZNAM PŘÍLOH.....	81
PŘÍLOHY	82

ÚVOD

Při volbě zaměstnání zvažujeme různá hlediska, která se týkají výkonu dané profese. Posuzujeme, zda máme určité schopnosti či dovednosti k zastávání této pracovní pozici a jestli vykazujeme dostatečné vzdělání, které může být podmínkou.

To platí i při volbě povolání speciálního pedagoga. Na pracovníka v této profesi jsou kladeny vysoké požadavky, jak ze strany vzdělanosti a odbornosti, tak i ze strany určitých osobnostních předpokladů, které nemusí každý splňovat. Proto se tato diplomová práce zaměřuje na úlohu speciálního pedagoga, jejíž obsah může být podnětem při rozhodování pro toto zaměstnání.

Na začátku práce se autorka věnuje základní a obecné charakteristice profese speciálního pedagoga. Čtenáře tak seznamuje se základní terminologií a legislativou, která tuto pozici zaštiťuje.

Následuje praktická část, ve které je využita metoda kvalitativního výzkumu sběru dat. Informace byly zjištěny prostřednictvím rozhovorů s pěti speciálními pedagogy základních škol a prostřednictvím zkušeností autorky z praxe.

Cílem této diplomové práce je zamyslet se nad úlohou speciálního pedagoga v prevenci sociálně patologických jevů a prozkoumat překážky, které se v této profesi objevují. Dílčím cílem je zjistit, co speciální pedagog pracující ve škole potřebuje ke své profesi z hlediska dovedností, schopností a osobnostních vlastností. Diplomová práce tak může poskytnout náhled na vykonávání tohoto zaměstnání nejen pro studenty speciální pedagogiky, ale i pro stávající speciální pedagogy, či pedagogy s jinou pracovní pozicí nebo by mohla osvětlit tuto profesi široké veřejnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část diplomové práce se dělí na tři části. V první části autorka popisuje profesi speciálního pedagoga. Druhá část je zaměřená na sociálně patologické jevy. V této oblasti autorka vybrala a popsala sociálně patologické jevy vyskytující se na základních školách nejčastěji. Ve třetí části se autorka zaměřila na prevenci těchto sociálně patologických jevů na školách.

1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG

Speciální pedagog je v této diplomové práci nejdůležitějším tématem, a proto je nutné v dalších kapitolách vymežit, o koho se jedná.

1.1 Definice profese speciálního pedagoga

Definici termínu profese nalezneme ve Velkém sociologickém slovníku (1996), kde je vymezena jako: *„povolání odbornost, resp. odbornosti, odbornou přípravou podložené povolání (...) V bývalém československu se vžilo chápání profese jako profesionálního vykonávání určité práce.“*

Konkrétně je speciální pedagog pedagogickým pracovníkem podle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v aktuálním znění (dále jen Zákon 563/2004 Sb.) paragrafu 2 definován: *„pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání...“*

Pod profesí pedagogického pracovníka můžeme dále zařadit učitele, pedagoga v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, pedagoga volného času, vychovatele, asistenta pedagoga a vedoucího pedagogického pracovníka. Dle zákona o pedagogických pracovnících do této kategorie spadá také trenér a psycholog.

Pro vykonávání profese pedagogického pracovníka je třeba zvládat jistý souhrn předpokladů, dovedností a schopností, kterými by měl být vybaven. Mezi důležité předpoklady k vykonávání profese pedagogického pracovníka patří způsobilost k právním úkonům a odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost. Základním požadavkem pedagogického pracovníka je bezúhonnost a zdravotní způsobilost. V České republice je dle zákona podmínka znalost mateřského jazyka obyvatel země (Zákon č. 563/2004Sb.).

Definice speciálního pedagoga je velké množství, proto autorka vybrala definici dle legislativy.

1. 2 Profil speciálního pedagoga

Z pojmu speciální pedagog je patrná výjimečnost této profese, jelikož se jedná o pracovníka, který pracuje s dětmi a mládeží s jistým druhem handicapu či jiným druhem znevýhodněním. Zde řadíme děti a mládež se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo děti a mládež se sociokulturním znevýhodněním. Profese speciálního pedagoga a jeho pracovní podmínky jsou obsáhlejší, a to díky náročnosti vzdělávání ve všech oblastech pedagogiky, různým druhům a hloubkám handicapů u dětí a mladistvých.

Souhrn vědomostí z obecných pedagogických disciplín a psychologických disciplín zahrnuje tzv. pedagogicko – psychologická složka, která obsahuje schopnost správně diagnostikovat jednotlivé žáky a jejich výchovné prostředí, znalosti výchovných cílů a obsahů vzdělávání. Dále obsahuje schopnost analyzovat průběh výchovně vzdělávacího procesu a umět jej organizovat, volit vhodné prostředky, metody, formy vzdělávání a vhodnými způsoby je aplikovat do praxe. V rámci specializované odbornosti má mít speciální pedagog všestranný rozhled po celém oboru a metodologii speciální pedagogiky (Trnková, 2006). Speciální pedagog se dále může specializovat na konkrétní z následujících oblastí oboru. Surdopedie se zabývá výchovou a vzděláváním jedinců s různým druhem sluchového postižení, které velmi úzce souvisí s logopedií, jež se zabývá výchovou a vzděláváním jedinců s vadami řeči. Odborníci na tyflopédii se snaží vychovávat a vzdělávat jedince se zrakovým postižením. Psychopedie se zabývá výchovou a vzděláváním jedinců s mentálním postižením či jiným duševním onemocněním. Dalším podoborem je somatopedie, jež se zaměřuje na jedince s tělesným, chronickým nebo kombinovaným postižením a důležitým podoborem je také etopedie, která se soustřeďuje na výchovu, vzdělávání a převýchovu jedinců s poruchami chování.

Náplň práce speciálního pedagoga je velmi různorodá dle místa a výkonu práce, kdy mohou pracovat ve školách a školských zařízeních nebo nachází uplatnění ve zdravotnických zařízeních a sociální sféře.

1.3 Vzdělání speciálního pedagoga

Pro nejefektivnější pomoc a podporu pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami je nutné, aby měl speciální pedagog odborné vzdělání. Konkrétní požadavky jsou obsaženy v zákoně o pedagogických pracovnících, kde je uvedena nutnost odborné kvalifikace, kterou jedinec získá ukončením vysokoškolského studia v akreditovaném magisterském studijním programu v oblastech pedagogiky, které jsou zaměřeny na speciální pedagogiku. Zákon č. 563/2004 Sb. umožňuje absolventům magisterských oborů zaměřených na pedagogiku získat kvalifikaci speciálního pedagoga doplňujícím studiem k rozšíření jejich odborné kvalifikace. Tento zákon zároveň nerozlišuje školního speciálního pedagoga a speciálního pedagoga (Zákon č. 563/2004 Sb.). Studium musí být akreditováno v systému pravidel stanovených ve vyhlášce č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, v aktuálním znění (dále jen vyhláška č. 317/2005 Sb.).

Obor speciální pedagogika je v současnosti nalezneme téměř na všech pedagogických fakultách vysokých škol v ČR. Katedry speciální pedagogiky nalezneme na pedagogických fakultách Karlovy Univerzity v Praze, Masarykovy univerzity v Brně, Univerzity Palackého v Olomouci, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Univerzity v Hradci Králové, Ostravské Univerzity, Technické Univerzity v Liberci a také Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (VysokeSkoly.cz, 2000).

Vzdělávání potřebné pro úlohu speciálního pedagoga lze považovat za náročné právě díky širokému spektru vědomostí, které speciální pedagogika čerpá s více vědních disciplín.

1. 4 Pomáhající profese

Pozice speciálního pedagoga patří mezi tzv. pomáhající profese. Pomáhající profese je obecný termín pro ta povolání, která jsou založena na pomoci druhým lidem. Tyto profese spojují určité společné rysy, mezi něž patří vztah mezi klientem a pracovníkem nebo zapojení vlastních osobnostních složek. Pracovníci si většinou tuto profesi zvolí kvůli uspokojení jejich potřeby pomáhat lidem. Na druhé straně spektra pak hrozí rychlejší nástup syndromu vyhoření. Pedagogové tak využívají svých schopností šarmu a vtipu. Při závažnějších situacích by měli dosahovat schopnosti empatie, vhledu a korespondovat s citlivostí dítěte. Speciální pedagog však pracuje se specifickou klientelou, vyžadující odlišný přístup než ostatní žáci. Proto by měly mít jeho osobnostní předpoklady přesah i do jiných odvětví jako je třeba psychologie, psychoterapie, sociologie, apod. Z tohoto důvodu by měl brát neustále zřetel na rozvoj a budování vlastní osobnosti. Například učení se zvládání krizových a stresových situací, komunikace s žáky a zákonnými zástupci v zátěžových situacích, čímž může předcházet vyhoření. Důkazem toho je i uvědomění si vlastní sebereflexe (Géringová, 2011).

Pomáhající profese je velmi specifické zaměstnání, které z uvedených důvodů a informací není vhodné pro každého.

2 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

Sociální patologie je mezioborová vědní disciplína vycházející převážně ze sociologie a prolíná se s dalšími vědními obory jako je například pedagogika, psychologie, kriminologie, adiktologie atd. Tato vědní disciplína zkoumá společensky nežádoucí jevy jejich etiologii, stav, způsoby řešení a prevenci (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017).

Sociální patologie je nadřazený pojem nežádoucích jevů, které se mohou nejen na základních školách objevit.

2.1 Normální a patologické jevy ve společnosti

Jedná se o chování a normy, které společnost toleruje. Lze je nazvat sociální normou (Kotlán, 2009). Sociální norma je soubor společensky přijatelného jednání, ke kterému dochází v průběhu socializace. V případě rozdílného chování jedince od společenské normy hovoříme o tzv. odchylce. Základem naší kultury a společnosti je tvoření norem přejatých z křesťanství a to například desatero přikázání, což lze chápat jako etické a morální minimum naší společnosti.

Ve společnosti se nachází jistá forma sociální autoregulace, což jsou jisté formy sankcí za odlišné či nepřijatelné jednání jako je například zesměšnění, pokárání apod. Podobnou kontrolu nad chováním ve společnosti zajišťuje právo. Je však důležité odlišit odchylku od normy slušného chování a postih za trestný čin.

Jako zřetelnou odchylku od společenské normy nazýváme jako sociální patologii a deviaci (Giddens, 2005).

2.2 Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže

Pojem sociální patologie pochází z latinského slova pathos, což znamená utrpení nebo choroba. Nejedná se o samostatný vědní obor, nýbrž se na studiu podílí další vědní disciplíny, jako je sociologie, psychologie, medicína, speciální pedagogika, etopedie a další. Sociální patologie se zabývá studiem a popisem

nezdravých, abnormálních a obecně společensky nežádoucích jevů (Fischer a Škoda, 2014).

Sociálně patologický jev je tedy označení jevů, které společnost klasifikuje jako nežádoucí a dochází tak k porušování sociálních, morálních nebo právních norem společnosti.

P. Mühlpachr (2001) sociálně patologické jevy dělí:

1. Negativní společenské jevy - jedná se o problémy týkající se dnešní moderní společnosti, kdy je míra nebezpečnosti a závažnosti nízká tak jako samotný dopad na společnost. Jedná se o problémy, které jsou společností více tolerovány jako například nezaměstnanost, fluktuace, nemocnost, bída, úrazovost, populační nerovnováha, rozvodovost apod.
2. Asociální společenské jevy – zde řadíme problémy jako vandalismus, šikanu, výtržnictví, sprejerství, extremistická hnutí, sekty, xenofobie a rasismus, apod.
3. Sociálně patologické jevy (v užším slova smyslu) – zde spadají 4 oblasti, které jsou nejvíce společensky nebezpečné: závislosti, kriminalita, prostituce a sebevraždy.

Mezi sociálně patologické jevy u dětí a mládeže v současnosti patří zejména:

- kriminalita a delikvence
- agresivita a šikanování
- patologické závislosti (drogová, kultová, hráčská,...)
- suicidalita
- prostituce
- patologie rodiny (syndrom CAN, násilné chování,...)
- xenofobie a rasismus
- vandalismus
- záškoláctví
- nekázeň (Emmerová, 2007)

Výše uvedené sociálně patologické jevy jsou jedny z nejčastějších problémů týkajících se dětí a mladistvých s nejčastějším rizikem výskytu na základních školách.

2.3 Příčiny vzniku patologického chování

Prvotním faktorem ovlivňující vznik patologického chování je socializace, přičemž je důležitá vrstevnická skupina, zejména tedy v období adolescence, kdy začíná vliv vrstevníků převažovat vlivy rodiny. Z vrstevnických skupin plynou i různé ideologie, které jedinec přejímá a utváří si vlastní pohled na život. V současnosti však velkou úlohu v ovlivňování společnosti sehrávají média (Havlík, Kořa, 2007).

Příčiny vzniku bývají různorodé a to od genetických předpokladů až po mnohočetné vnější faktory, jež vedou k nežádoucímu chování.

3 VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKE JEvy U DĚTÍ A MLÁDEŽE

Pro upřesnění autorka uvádí vybrané typy sociálně patologických jevů dětí a mládeže, které se na základních školách vyskytují nejčastěji.

3.1 Agresivita a násilí

K. Lorenz (2003) tvrdí, že agresivita je spontánní pudová tendence, což znamená, že nepotřebují vnější podnět. Při nástupu behaviorismu se začaly příčiny vzniku agresivity hledat v okolí jedince nikoliv ve člověku samotném. J. Dollard přišel s teorií, že agresivita je reakce na frustraci. Dle Volavky (2002) se agresivitou a násilím rozumí manifestní pozorovatelné chování s úmyslem poškodit jiný organismus. Mezi sociálně patologické jevy tedy neřadíme agresivní snění, představy či nerealizované plány.

Neexistuje všeobecně uznávaná definice agresivity, avšak agresivní chování z hlediska sociální patologie můžeme vymezit jako porušování sociálních norem, chování omezující lidská práva a narušující integritu sociálního okolí. Jedinec s agresivitou může vykazovat jisté tendence k útočnému až násilnému chování vůči sobě samému a svému okolí. Agresivita může být i jedním ze symptomů u různých duševních onemocnění, zejména psychotickými a poruchami osobnosti (F60-69 dle MKN-10). Pojem násilí je často s agresivitou zaměňován nesprávně. Násilím myslíme pojem, který se užívá pouze v případě lidského jednání a chování, kdežto v přírodních vědách se tradičně užívá termín agresivita. Dalším důležitým pojmem je hostilita, kterou chápeme jako nepřátelský postoj vůči sobě a okolí s agresivními projevy chování. Hrubé porušování norem posuzujeme jako abnormální a označujeme jej tedy za sociálně patologické. V případě jedná-li se o tzv. „zdravé“ projevy agresivity, kdy je jedinec schopen zdravého sociálního prosazování a to společensky přijatelným způsobem, hovoříme o asertivitě (Fischer a Škoda, 2014).

Agresivita patří mezi jedny z nejčastějších rizikových projevů chování u dětí a mladistvých.

3. 1. 2 Druhy agresivity

V rámci agresivity neexistuje obecně přijatá definice a tak je tomu i v případě klasifikace. Na druhy agresivity můžeme nahlížet z hlediska medicíny, psychologie i sociologie (Fischer a Škoda, 2014). Z pohledu sociální patologie dělíme druhy na:

1. Instrumentální agresivita (aktivní, predátorská) je dána za účelem dosažení cíle. Tento typ agrese je spojován s plánováním a promyšlením variant procesu (Čermák, 1999). Je to tedy chování, které nemusí být chápáno jako jev sociálně patologický a to v případě jedná li se o chování směřující k odvrácení nebezpečí či škod. Jednání může směřovat k ochraně sobě nebo svému okolí. Může se jednat i o situaci, kdy dítě chce získat kamarádovu hračku a získá ji i bez ohledu na fyzickou bolest kamaráda (Kopecká, 2015). Negativně však hodnotíme stav, kdy se jedná o aktivní záměrné chování vedoucí k uspokojení potřeb (Fischer a Škoda, 2014).

2. Zlostná agrese může být důsledkem nelibosti, což může způsobit impulzivní jednání v afektu. Toto jednání bývá málo zaměřené z hlediska jeho cíle a s minimální nebezpečností. V případě, že je chování zacílené ve formě odplaty je usuzováno jako společensky nebezpečné. Patří sem výraz zášti a nenávisti nebo také chování, jenž přináší vnitřní uspokojení na způsobené bolesti (Fischer a Škoda, 2014).

3. Spontánní agresivita spočívá v uspokojení potřeb, které způsobují bolest (Fischer a Škoda, 2014). Příkladem může být sadomasochismus, který řadíme pod jiné poruchy duševní a poruchy chování v MKN-10. Jedná se o preferenci sexuální aktivity, u které dochází k uspokojení v důsledku bolesti, ponižování či omezování osobní svobody. Jedinec mnohdy cítí vzrušení jak ze sadistických aktivit, kdy je aktérem tohoto chování, nebo masochistických aktivit, kdy stimulaci přijímá (MKN-10, 1992).

3. 1. 3 Příčiny agresivity

Příčiny agresivního jednání jsou individuální, ale lze je rozdělit do dvou základních skupin a to na vrozené (biologické) či získané (sociální). Předpoklady k agresivnímu jednání jsou v populaci průměrné a vznik extrémních příznaků agresivity je nízký (Nakonečný, 1999).

1. Biologická dispozice

Jeden z prvních předpokladů se opírá o pudovou podstatu agrese dle S. Freuda, který souvisí s vyšší hladinou testosteronu u mužů. Dle výzkumů je prokázáno, že vysoká hladina testosteronu je spojená s protispolečenským chováním (Artinkson, 2003). Další z předpokladů může souviset se změnou v centrální nervové soustavě, kdy nemusí být vždy spojena s genetickou podmíněností, ale může se objevit po úrazu či onemocnění. Často se vyskytuje u osob s poruchami psychického vývoje a syndromu hyperaktivity – ADHD (Zvolský, 2001).

2. Sociokulturní dispozice

Agresivní chování může být podmíněno i sociálními vlivy. Častým faktorem je tedy sociální učení, kdy je primárním zdrojem při rozvoji agresivních vzorců chování rodina a sekundárním zdrojem je působení dalších sociálních skupin, jako jsou například vrstevníci, zájmové kroužky, apod. Sociální učení úzce souvisí se sociálními interakcemi, které utváří určité vzorce chování, což můžeme chápat jako reakci na obměnu prostředí. Proto lze agresivní jednání naučit nápodobou či pozorováním (Atkinson, 2003). Podle Bandury (1977) reaguje na frustraci každý jedinec odlišně. Někdo najde únik v podobě drog, někdo se svěří blízkému a jiný může reagovat agresivně a ke zbavení se frustrace volí daný vzorec chování, který ho již v minulosti pocit frustrace zbavil. Některé studie se zabývají otázkou katarze, což označujeme jako vnitřní očistu člověka a spojitostí s agresivitou. Výzkumy se zabývají zkoumáním toho, zdali při procesu katarze dojde k poklesu agresivity. Výsledky však potvrdily, že agrese zůstává na stejné úrovni, občas dochází i k jejímu zvýšení (Atkinson, 2003).

Příčiny agresivity lze posuzovat z mnoha hledisek a tak se autorka rozhodla popsat dvě základní hlediska, které jsou nejčastějším zdrojem agresivity.

3. 2 Zneužívání psychoaktivních látek

Zneužívání psychoaktivních látek a s nímž spojené závislosti jednoznačně zatěžují jedince i společnost. V celosvětovém měřítku je prokázáno, že 9% onemocnění je způsobené užíváním psychoaktivních látek. V důsledku toho se jedná o široké spektrum zdravotních a sociálních problémů. Celosvětově se společnost zabývá otázkami legitimacy a dostupnosti psychoaktivních látek (Fischer a Škoda, 2014).

Psychoaktivní látka je každá, která ovlivňuje činnost lidské psychiky. Tyto látky mohou vyvolávat závislosti (Malá, Pavlovský, 2010). Návyková látka, díky které může vzniknout závislost důsledkem měnění se psychického stavu jedince je tzv. návyková látka. Závislost lze rozdělit na fyzickou a psychickou. V případě fyzické závislosti se po nedostatku, či prudkém snížení návykové látky objevují nepříznivé tělesné příznaky jako je třes, křeče, pocení nebo průjemy. Obtíže mohou trvat několik dní, či týdnů. Kdežto u psychické závislosti můžeme zaznamenat touhu po navození psychického stavu, která trvá mnohem déle. Často se jedná o komplex příznaků a stavů, proto se hovoří o psychosomatické závislosti. Psychoaktivní látky působí na procesy v mozku, jež korigují myšlení, náladu i motivaci. Užívání těchto látek existovalo již v historii a důvodů užívání je nespočet. Nachází se velké množství psychoaktivních látek a účinky se liší.

V mezinárodní klasifikaci nemocí jsou tyto látky označovány za látky vyvolávající závislost a jsou zde obsaženy v deseti skupinách:

F10 – duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním alkoholu,

F11 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním opioidů,

F12 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním kanaboidů,

F13 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním sedativ nebo hypnotik,

F14 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním kokainu,

F15 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním jiných stimulancií (včetně kofeinu),

F16 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním halucinogenů,

F17 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním tabáku,

F18 - duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním těkavých organických rozpouštědel,

F19- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním několika látek a požíváním jiných psychoaktivních látek. (MKN-10, 1992).

3. 2. 1 Závislost na alkoholu

Alkohol je v evropské a anglosaské sociokulturní společnosti nejrozšířenější a neakceptovanější psychoaktivní látkou. Ve spoustě zemí je alkohol spolu s cigaretami běžně dostupný a díky médiím a reklamním kampaním velmi propagovaný. Za posledních dvacet let užívání alkoholu v rozvinutých zemích klesá, avšak v rozvojových zemích a zemích bývalého Sovětského svazu masivně vzrůstá (Room, 2002).

Hartl (2015) pojem alkoholismus vymezuje jako specifickou a patologickou poruchu nejen dnešní společnosti. Jako chorobu vznikající v důsledku častého a nadměrného požívání alkoholických nápojů. Vzniká chorobný návyk a ztráta kontroly nad pitím, dále jako zdravotní tělesné i duševní poruchy, poruchy mezilidských vztahů, poruchy psychotické. Dále neschopnost abstinence vedoucí ke ztrátě kontroly a dodržení množství užívaného alkoholu.

Vznik závislosti na alkoholu

Závislost v dětství a adolescenci obvykle propuká rychleji než v pozdějších letech. V Mezinárodní klasifikaci nemocí je definice závislosti na návykových látkách včetně tabáku i alkoholu uvedena takto: „*Skupina fyziologických a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více*“ (MKN-10, 1992). Diagnóza závislosti by měla být stanovena pouze v případě, došlo li v průběhu posledního roku ke třem a více z uvedených jevů:

- silná touha užít látku,
- problém v kontrole užívání látky v rámci počátku, ukončení či množství látky,
- tělesný odvykací stav,
- tolerance, jakožto vyžadování vyšších dávek látky pro dosažení účinku
- postupné zanedbávání ostatních povinností či zájmů v důsledku užívání dané látky (více času k získávání látky či zotavení z jejího účinku),
- následné pokračování v užívání i přes zdravotní či jiné následky užívání látky.

Syndrom závislosti se může objevit v přítomnosti jedné či více látkami (Nešpor, 1996).

Alkoholismus postihuje komplexní osobnost závislého jedince a to jak po stránce tělesné tak i duševní, ale i rodinné příslušníky a blízké okolí. Jedinec se závislostí mnohdy ani nerozpozná, že se již stal závislým. Odborníci se shodli na rozdělení společnosti dle jejich vztahu k alkoholu do čtyř skupin. Pokorný (2002) rozděluje skupiny:

- Abstinenti – jsou ti jedinci, kteří nepožívají alkohol v žádných případech, když je společnost za jejich neužívání alkoholu odvrhuje.
- Konzumenti – jsou lidé, kteří pijí alkohol příležitostně a neužívají jej kvůli jeho omamným účinkům, proto nemají obtíže kdykoliv abstinovat.
- Pijáci – zde se jedná o pití z důvodu omamného stavu z tekutiny či z důvodu jeho chutě.

- Alkoholici – závislí na alkoholu, u kterých se stal alkohol zdrojem drogy, kterou musí pravidelně v různých intervalech doplňovat. Alkoholik nekonzumuje látku kvůli jeho chuti či žízni, ale z důvodu nutnosti omamného stavu (Pokorný, 2002).

Děti a alkohol

V poslední době vrůstá počet dětí plnících povinnou školní docházku, které konzumují alkohol (Kaše, 2007). Rozrůstá se také množství druhů konzumujícího se alkoholu a to od piva až po tzv. tvrdý alkohol. Stále se zvyšuje počet opilých žáků nejen na konci školního roku. Příkladem je jistý žák, který vypověděl, že se před zahájením výuky pravidelně schází se svými spolužáky a vypijí láhev vína. Dle výzkumů lze tvrdit, že se děti dostanou poprvé do kontaktu s alkoholem již v mladším školním věku a jedná se o legální nabídku alkoholu v rodině při různých oslavách či přípitcích. Pravidelně se opakující konzumace alkoholu s kamarády se objevuje většinou až ve starším školním věku, kdy se již jedná o tzv. cílenou konzumaci alkoholu. V případě konce školního roku pravidelně policisté vyjíždějí k opilým dětem, což úzce souvisí se shovívavým postojem rodičů a i celé společnosti ke konzumaci alkoholu. Rodiče v mnoha případech pouze nařídí zákaz, udělí trest a nezabývají se možnostmi prevence. Záleží však i na celkové úrovni rodiny a jejich hodnotách.

Užívání alkoholu u dětí či mladistvých je stále aktuálnější a celospolečenským problémem, kterému by měla být věnovaná důkladnější pozornost a nespoléhat pouze na prevenci ze strany školy.

Alkohol se dětem do těla vstřebává mnohem rychleji a následné opilecké příznaky jsou důsledkem vícečetných okolností, než je pouze množství alkoholu. Rozhodující je také tělesná hmotnost dítěte, rychlost resorpce a eliminace požitého alkoholického nápoje (Kvapilík, 1985).

Studie výskytu alkoholu u dětí

Dle Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD 2015) vidí až 80% dospívajících, alkohol jako snadno dostupný. V České republice lze hovořit o vyšším počtu a to 90% dospívajících a tím jsme se dostali na první místo v Evropské unii v konzumaci alkoholu u dětí. Dostali jsme se tak před Dánsko i Německo. V ČR dle výzkumů poprvé okusí alkohol dítě v průměru 12 let věku a tento věk se neustále snižuje. Zpráva OECD z roku 2015 dle statistik uvádí dvakrát větší konzumace alkoholu a kouření cigaret než před dvaceti lety. Každoročně končí až tisíc dětí v nemocnici v silně podnapilém stavu. Již dávno není pravidlem, že je konzumace alkoholu u dětí vyšší v případě rodin z vyloučených lokalit. Společností je téma alkoholu natolik bagatelizované, že se stává normou i u lidí nízkého věku a paradoxně první zkušenost dítěti s alkoholem zprostředkují často rodiče. Nedávná studie Sociologického ústavu AV ČR, která prezentovala výsledky na konferenci Alkohol a jeho dopady na společnost v České republice uvedla, že rozsáhlý problém začíná již při samotné dostupnosti alkoholu dětem. Děti a mladiství vymýšlí neustále nové strategie v obcházení zákonů kupříkladu jak obelstít prodejce, nebo přítomností další osoby nad 18let, která jim alkohol zakoupí (A.N.O. – Asociace nestátních organizací).

3. 2. 2 Závislost na nealkoholových látkách

Vznik a rozvoj závislosti

Je to proces, kdy dochází ke změnám jak v tělesné, psychické tak i sociální oblasti. Rozvoj závislosti nevzniká náhle, ale lze je rozdělit do několika po sobě jdoucích fází, jež vznikají v mnohem kratší době než v případě alkoholové závislosti.

1. stádium (experimentální) – přináší jedinci příjemné, zajímavé a dosud nepoznané prožitky, kdy jsou negativní účinky jen zřídka patrné, droga pomáhá jedinci zvládat běžné úkony jako je například škola nebo práce dokonce lépe než dříve a pomáhá tak uniknout od reality, v mnoha případech lze droga před okolím zprvu docela dobře utajit, dokonce může okolí prvotní změny hodnotit jako změnu

k lepšímu jako například snížení hmotnosti jedince, apod. V této fázi je vysoká šance zanechání konzumace, kdy mnoho jedinců nalezne uspokojení potřeb a řešení negativních situací jinými způsoby. Odradí je většinou jedinci, kteří postoupili do dalších fází závislosti.

2. stádium (příležitostní užívání) – jedinec užívá drogu pro zvládnání osobních i sociálních krizí, nebo i z nudy. Tato fáze není zatím fází závislosti a užívání drogy je v tajnosti, jelikož si je jedinec vědom stigmatizace ze strany okolí.

3. stádium (pravidelné užívání) – zde dochází stále k častějšímu užívání drogy, kdy jedinec zatím popírá rizika, jež jsou spojena s jeho chováním. Vzniká lhostejnost k okolí a častokrát dochází ke ztrátě zaměstnání, kontaktů s blízkými, rozpadu rodiny.

4. stádium (závislost) – motivací je pouze droga. Dochází ke ztrátě sociálních vazeb vyjma okolních narkomanů. Problémy jak v oblasti tělesné, psychické tak i sociální jsou na první pohled viditelné a tím i závažné. Může dojít k narušení CNS, vnitřních orgánů, ke snížení imunity a i jiným závažným nemocem jako je Hepatitida typu C nebo HIV (Fischer a Škoda, 2014).

Riziko vzniku závislosti na drogách je v dospívání vyšší a to i důvodů nedostatečných vědomostí o drogách a odhadu rizik a dopadů užívání drogy. Každoročně stoupá zneužívání tzv. měkkých drog, kam lze zařadit marihuana a hašiš. Výzkumy ukazují, že v roce 1994 přiznalo zkušenost s marihuanou 4% chlapců a 2,5% dívek ve věku čtrnácti let. U dospívajících to bylo již 7,3% chlapců a 5,2% dívek (Nováková, 1993).

Závislost na nikotinu

Nejvýraznější psychoaktivní látkou obsaženou v tabáku je nikotin. Nikotin zapříčiňuje proměny nálad, zvyšuje výkon a snižuje stres jedince. Nejtypičtější intoxikací je kouření cigaret, které se projevuje stimulací pozornosti a zvýšením koncentrace, zlepšením paměti, snížením chuti k jídlu a úzkostných

nálad. Každoročně se vyrobí v průměru 5,5 bilionu cigaret, což udává počet 2,5 cigarety na osobu denně a to i včetně nekuřáků či kojenců. Kouření cigaret se rozšířilo v rozvojových zemích a i u ženského pohlaví. V současnosti kouří v rozvojových zemích 50% mužů a 9% žen a v rozvinutých zemích 35% mužů a 22% žen (Fischer a Škoda, 2014).

Dle britských výzkumů zemře v České republice každý den 63 lidí v důsledku kouření cigaret. Nejvíce škodlivou látkou je v cigaretovém tabáku dehet z kouře, který zvyšuje riziko rakoviny.

Třetina až polovina dětí a mladistvých, která zkusí cigaretu, se později stává závislými a přibližně 7 z 10 mladistvých později kouření lituje. Průzkumy uvádí, že kouření cigaret zkracuje délku života o 20 až 25 let a každý třetí kuřák umírá na následky kouření ve středním věku (Nešpor, 1997). Zákon č. 65/2017 Sb. o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, v aktuálním znění (dále jen Zákon č. 65/2007 Sb.) definuje kouření: „*zvláštní druh toxikomanie, který škodlivě působí na zdraví kuřáků i nekuřáků bezprostředně vystavených účinků kouření.*“

Kouření mezi vrstevníky zvyšuje jedincům prestiž, proto je tato závislost trendem a ti co cigaretu odmítnou, jsou často vyřazeni z kolektivu. Konzumace tabáku začíná obvykle již v době staršího školního věku, kdy se jedná o experiment. V případě dětí mladšího školního věku se první experimentování s kouřením odehrává již v 7-8 věku (Kaše, 2007).

Závislost na kanabioidech

Hlavní psychoaktivní složkou konopí je THC. Z rostliny Cannabis sativa se získává marihuana a hašiš. Jsou to nejčastěji užívané, nezákonné drogy na světě. Při konzumaci dochází k psychickému uvolnění. Nástupný efekt se objeví po 15-30 min někdy i déle a trvá zhruba 2-6 hodin. V těle pak zůstávají velmi dlouhou dobu. U těžkých uživatelů marihuany se v moči nacházejí stopy i šest týdnů po užití drogy. Užívání marihuany je považováno za méně škodlivé než užívání alkoholu. Somatická závislost nebyla doposud potvrzena, jedná se tak o psychickou závislost. Mnohé

výzkumy potvrdily léčebný účinek a to hlavně v případě onkologického onemocnění, pacientů s AIDS, roztroušené sklerózy nebo Parkinsonovy choroby.

Projevem intoxikace je zpomalené vnímání času a zostřené smyslové vnímání. Častým důvodem užívání je také větší pocit sebedůvěry, zvýšená kreativní schopnost, jež však nemusí být doprovázeno zlepšením výkonu. Po užívání drogy dochází k poruše krátkodobé paměti či psychomotorické koordinace. Typická je také zvýšená chuť k jídlu. V některých kulturách se užívání marihuany toleruje, jako například v naší kultuře alkohol. Na hasiš či marihuanu je nahlíženo jako na neškodné drogy (Fischer a Škoda, 2014).

Zneužívání psychoaktivních látek je obecně problémem společnosti, hlavně z důvodu přístupnosti. Děti a mladiství se dostanou poprvé do kontaktu s alkoholem a jinými psychoaktivními látkami velmi brzy a důležité informovat je o negativních důsledcích užívání, čemuž se věnuje poslední kapitola teoretické části diplomové práce a tou je prevence.

3.3 Závislost na hazardních hrách

Patologické hráčství je označováno jako porucha, u níž dochází k opakovanému hráčství. Toto chování rozšiřuje problematiku sociální, rodinnou i pracovní. Jedinec závislý na hráčství pokračuje i poté, co došlo k rozvoji těchto problémů. MKN-10 uvádí diagnostická kritéria takto:

- Dvě nebo více epizod hráčství v období jednoho roku.
- Jedinec pokračuje v hráčství i přes osobní nepohodlí a narušení fungování v životě.
- Obtížné a nekontrolovatelné intenzivní puzení k hraní, jež není schopno zastavit vůlí.
- Zaujetí myšlenkami na hraní, či představami o okolnostech s nimi spojených.

V kontextu výše popsaných symptomů následně dochází k problémům vyplývajících z nedostatku financí, což často vede k půjčování si financí a následně

ke krádežím, podvodům, atd. Patologické hráčství se objevuje převážně u mužů než u žen v poměru 2:1. U mužů dochází k hráčství z většiny již v mladistvém věku, u žen se vyvíjí později jako prostředek úniku z deprese.

Do patologického hráčství můžeme zařadit aktivity, jako jsou hrací automaty, rulety, karetní hry, výherní losy, sázení na internetu apod. Velká část těchto her lze praktikovat prostřednictvím internetu. Široké spektrum hazardních aktivit a může tak vyvolat dojem, že se ne vždy jedná o patologické hráčství, příkladem je sázení v loteriích, sportovních utkání, koňských dostizích, výsledky voleb či dokonce předpověď počasí (Fischer a Škoda, 2014). Hrací automaty jsou velmi podobné počítačovým hrám. Nabízejí mnohonásobně vyšší výhru, než je samotný vklad, což je typická hazardní hra (Vágnerová, 2000).

Nepříznivými důsledky hráčství ve vztahu ke škole může být hlavně ztráta motivace ke školní práci. Student tráví veškerý volný čas hraním a často dochází ke zhoršení prospěchu. Viditelným znakem je změna chování. V důsledku závislosti student ztrácí a přehodnocuje dosud uznávané hodnoty, což může vést ke spoustě problémům jako je například záškoláctví, útěky, apod.

3. 4 Záškoláctví

Záškoláctví je řazeno pod poruchy chování a společně s touláním a útěky patří mezi jedny z nejzávažnějších problémů školství. V mnoha případech souvisí s dalšími sociálně patologickými jevy, které mohou být předstupeň dalších poruch chování asociálního charakteru. Označujeme je jako nedelikventní chování, které Matoušek (2016) definuje jako chování, z něhož se s větší pravděpodobností než z jiných druhů chování vyvine kriminální jednání. Vyznačuje se nerespektováním, porušováním nebo překračováním sociální normy. Lze hovořit o delikventním chování, jelikož delikvence je porušování společenských norem, které jsou chráněny zákonem.

Jedná se tedy o neomluvenou absenci žáka ve škole. Absence je omluvena učitelem na základě omluvenky, kterou doloží zákonný zástupce či lékař. Záškoláctví

se mohou dopouštět jedinci z různých důvodů například ze strachu, jelikož nejsou schopni plnit školní povinnosti a mají strach z reakce zákonných zástupců, anebo se jej dopouštějí žáci, které škola nebaví. Dle toho dělí Kyriacoua (2005) záškoláctví na:

- pravé záškoláctví – dítě tráví čas mimo školu i mimo domov, rodiče si myslí, že dítě pravidelně dochází do školy,
- záškoláctví s vědomím rodičů – dítě nedochází do školy a rodiče ho v tom podporují,
- záškoláctví s klamáním rodičů – patří sem děti, které přesvědčí své rodiče o špatném zdravotním stavu, rodič dítě omluví ve škole nejčastěji z důvodu nevolnosti
- útěk ze školy – označujeme jako „interní záškoláctví“, kdy dítě přijde do školy, ale v průběhu dne odejde pryč, nebo zůstává v budově školy mimo vyučování,
- odmítání školy – většinou z psychických důvodů, kdy má dítě strach jít do školy kvůli zkoušení, učiteli, nebo šikaně,

Mezi nejčastější příčiny tedy řadíme vliv rodinného prostředí, trávení volného času, strach z neúspěchu ve škole, šikana, vlivy vrstevníků, negativní vztah ke škole.

3. 5 Šikana

Definice šikany je uvedeno mnoho od různých autorů. Mezi jednu z nich patří například následující. Šikana je psychické nebo fyzické agresivní jednání jedince, či skupiny vůči druhému jedinci, či skupině, přičemž tato aktivita probíhá opakovaně či dlouhodobě. Zahrnuje chování, které je prováděno za cílem někoho ohrozit a zastrašit (Bajerová a kolektiv, 2009).

Základním charakteristickým znakem šikany je záměrná a samoučelná činnost, která se opakuje a probíhá dlouhodobě. Oběť tohoto chování obvykle trpí měsíce i celé roky. Tento jev není pouze záležitostí určitého období, je všudypřítomný a projevuje se v různých sociálních skupinách, ve škole i mimo ni. Agresor zneužívá své fyzické i psychické převahy a spoléhá na nepoměr sil s obětí.

Projevuje se útoky, které jsou obětí značně nepříjemné. Pro tohoto agresora je typická touha dominovat, bezohledně prosazovat a ovládat jiné. Sklony k agresivnímu jednání se mohou utvářet již v předškolním věku dítěte (Říčan, 1995).

Sklony k překračování určité skupiny pravidel, které agresivita má, je do jisté míry spojena i se sklonem překračovat i další pravidla. Příkladem toho je ničení věcí ze zlosti nebo pro zábavu, podvádění a nerespektování soukromého vlastnictví.

Zasaženým jedincem šikanou může být kdokoliv. Nejčastěji to však bývají žáci s nějakou odlišností nebo z pohledu psychologie se často jedná o úzkostné, plaché, tiché a citlivé děti. Samotným aktérem šikany nemusí být pouze agresor, ale i skupina, která tento jev přehlíží. Tento nežádoucí jev se týká agresora, oběti ale i všech přihlížejících.

V případě, že dojde ke krutému ublížení na zdraví, označujeme za šikanu i tento aktuální jev, který se stal zatím poprvé. O šikaně mluvíme tehdy je-li oběť bezbranná, či fyzicky slabá, izolovaná, neobratná nebo v kolektivu psychicky odlišná.

Dalším značným znakem šikany je nesouměrnost sil mezi jednotlivci. Mocnější jedinec využívá slabosti toho druhého. Šikana je tzv. sociální nemocí ve společnosti a jejím důsledkem je psychické a fyzické poškození. Je obtížné rozeznat, jaké chová je již šikana a jaké ještě není. Šikana se projevuje formou fyzického nebo psychického násilí a i kombinací obou forem. V případě psychické formy násilí je důležité včasné zakročit, jelikož se bude pravděpodobně intenzita zvyšovat.

Agresi můžeme dělit pro praktické rozlišení vnějších projevů na aktivní a pasivní, fyzickou a verbální, přímou a nepřímou (Kolář, 2001).

Šikanování je dle Bendla (2003) rozděleno do pěti stádií:

První stádium je *Zrod ostrakismu*, zde se jedná o mírné psychické formy násilí. Jde o zárodečné stádium šikany, kdy je oběť neoblíbená v kolektivu, často

pomlouvaná. Druhé stádium se nazývá *Manipulace, přitvrzování a počátky fyzické agrese*. Oběť je jako zdroj vybití si nepříjemných pocitů. Psychický nátlak přerůstá v mírnou fyzickou agresi a to hlavně v náročných situacích pro skupinu. V kohezním období skupiny dochází k narůstání agrese vůči oběti a to i při déle tráveném společném času jako jsou například hory, brigády apod. Velkým nebezpečím je seskupení více agresivních a asociálních dětí ve třídě. Třetím stádiem je *Vytvoření jádra*, kdy skupina agresorů utvoří jádro a šikanuje systematicky společně. Stádium lze považovat za klíčové. Děti, které se doposud vyvíjely morálně správně, přejímají normy skupiny agresorů, utváří se tak skupinka agresorů tzv. úderné jádro. Čtvrté stádium je období, ve kterém *Normy agresorů přejímá většina* a stávají se tak nepsaným zákonem. Většina žáků se aktivně podílí na agresi vůči oběti a pociťuje uspokojení. Posledním stádiem je *Totalita, dokonalá šikana*. Normu agresivního chování a násilí přejímají všichni žáci ve třídě a nastává tak totalitní ideologie šikanování. Žáci jsou ve třídě rozděleny na dvě skupiny a to na skupinu obětí a skupinu agresorů. Agresor se k oběti chová jako ke svému majetku a oběť tyto normy skupiny bez výhrad přijme, jelikož se nedokáže nijak bránit (Bendl, 2003).

Šikana je tak široké téma, kterému by měla společnost věnovat pozornost, hlavně tedy její prevencí, aby k takovému chování vůbec nedocházelo a to nejen na základních školách, ale i na pracovištích a veřejné společnosti.

4 PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

V následující kapitole autorka popisuje problematiku prevence primární specifické a nespecifické, či efektivní. Dále systém prevence na základních školách, s čímž souvisí minimální preventivní program a metodické pokyny, cíle a strategie od nadřízených orgánů.

4.1 Prevence – obecná teorie

Prevence se od konce padesátých let rozdělila na primární a sekundární. V primární prevenci je cílem předcházet problému před jeho vznikem. Sekundární prevence se aplikuje až v případě, že daný jev již existuje, ale zatím nezpůsobilo vážné poškození. Terciální prevence vznikla až v šedesátých letech a aplikuje se až tehdy, došlo-li k nějakému poškození a jejím cílem je zabránit dalším škodám (Nešpor, Provazníková, 1997).

4.2 Primární prevence

Do primární prevence řadíme všechny činnosti, které jsou prováděné s cílem předejít problémům i následkům, jež jsou spojené s rizikovým chováním. Popřípadě snížit jejich dopad a zamezit jejich rozšiřování.

Specifická primární prevence

Specifická primární prevence se zaměřuje hlavně na oblast systému a aktivit, které se orientují na práci se společností. Tyto programy jsou mířené na jisté cílové skupiny a hledají možné způsoby, jak zabránit vzniku a rozvoji rizikových projevů chování.

Specifická primární prevence se dělí na:

- všeobecnou – zaměřena na určitou cílovou skupinu, příkladem může být třídní kolektiv, který nejeví prvky rizikového chování,

- selektivní – zaměřuje se na primární cílovou skupinu, příkladem je oblast populace, u níž se zamezuje vzniku rizikového chování,
- indikovaná – je včasná intervence, přechází sekundární prevenci, příkladem je již aktivní individuální práce s jedincem.

Nespecifická primární prevence

Nespecifickou primární prevencí jsou všechny činnosti obsahující přístupy a metody, jež dávají možnost rozvoji harmonické osobnosti. Jedná se i o možnost rozvíjet své zájmy, talent, či nějaké sportovní aktivity (MŠMT, 2019).

Efektivní primární prevence

Cílem efektivní primární prevence je změna chování. Tato změna chování je úzce spojena i se změnou postojů, ale souvztažnost s mírou znalostí je na nízkém stupni. Preventivní programy, které jsou orientované pouze na předávání znalostí, nejsou efektivní (MŠMT, 2019).

Takovým příkladem neúčinného programu je DARE, který realizovala policie na vysokých školách v Americe. Program do jisté míry ovlivnil uvědomění studentů nad celou alkoholu a cigaret, měl však nulový pozitivní efekt na samotné užívání drog, alkoholu a tabáku (Project DARE, 2000).

Jednorázové preventivní programy

Jednorázové preventivní programy jsou zprostředkovávány formou besed, přednášek nebo kombinací obou z těchto možností. Doba trvání bývá většinou jedna nebo dvě vyučovací hodiny. Čas trvání i obsah závisí na lektorovi, který lekci vede. Častými prostředky jsou využívány například film, či divadelní vystoupení. Programy jsou určeny maximálně na počet žáků jedné třídy.

Primární prevence sociálně patologických jevů žáků v působnosti MŠMT je zaměřena na:

- a) Předcházením hlavně následujícím rizikovým jevům v chování žáků: šikana, rasismus, záškoláctví, xenofobie, vandalismus, delikvence, kriminalita, užívání návykových látek jako je tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky, netolismus – virtuální drogy, patologické hráčství, závislost na politickém či náboženském extremismu.
- b) Rozeznání a zabezpečení brzké intervence v případech: domácího násilí, týrání a zneužívání dětí, ohrožování mravní výchovy mládeže, včetně komerčního sexuálního zneužívání, poruch příjmu potravy (mentální anorexie, mentální bulimie), (MŠMT, 2019).

4.3 Prevence na základních školách

V období školního vzdělávání má formování osobnosti mladých lidí značnou funkci. To co se v tomto mladém období nepodaří, se napravuje velmi obtížně, proto se této prevenci rizikových projevů chování u dětí školou povinných mimořádně věnuje ministerstvo a další složky, které se podílí na řízení školství (MŠMT, 2019).

Základními předpoklady a zdroje pozitivních změn, kterých může vědní disciplína pedagogika dosáhnout, jsou například vzájemná komunikace, akceptace, spolupráce, vztahy, důvěra, opora, bezpečí (Havlinová, 1998).

Pro většinu žáků může být škola stresující, dokonce i pro žáky s výborným prospěchem. Stres se může projevovat únavou, napětím či obavami. Tyto negativní situace mohou projevovat negativním chováním či zaujmout negativní postoj. Žáci jsou vystaveni neurotizujícím situacím, kdy je zvýšený důraz na výkon a školní úspěšnost. Pedagogičtí pracovníci, psychologové a ostatní odborníci školy by se měli podílet na zřízení optimálního vzdělávacího prostředí, na výchovných a sociálních podmínkách, které by mohli pomoci při zabránění vzniku sociálně patologických jevů (Gajdošová, Herényiová, 2006).

Škola může minimalizovat problémy vytvořením vhodného klimatu školy, opatřeními, jakými řeší negativní okolnosti, komplexní organizací, což jsou všechno systémová a praktická opatření. Další přístup se týká výchovného programu, který

obsahuje prvky pomáhající žáky přichystat se na případné stresové situace (Kyriacou, 2005).

4.3 Školský systém prevence

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spolupracuje na horizontální úrovni s dalšími příslušnými resorty, jako je Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo obrany a nadresortní orgány, kterými jsou Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. V této horizontální úrovni existuje pracovní skupina specifické primární prevence, která má za cíl sjednotit přístupy, spolupráci a koordinovat činnosti dané oblasti a to meziresortně.

Úkolem vertikální úrovně MŠMT (Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy) je metodicky vézt a koordinovat síť koordinátorů. Tato síť je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence, což jsou pracovníci krajských úřadů v odborech školství, mládeže a tělovýchovy, metodici prevence, jež pracují v pedagogicko psychologických poradnách a školními metodiky prevence, jež jsou vybraní pedagogové na školách a školských zařízeních (MŠMT, 2019).

4.4 Minimální preventivní program

Jedná se o dokument školy orientovaný na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na vývoj jejich osobnosti a obecně na jejich sociální rozvoj, s čímž jsou spojené i komunikační dovednosti. Úkolem tohoto dokumentu je podpora vlastní aktivity žáků, využití pestrých forem preventivní práce, podílení se celého pedagogického sboru školy na spolupráci se žáky a jejich zákonnými zástupci. Minimální preventivní program je vypracován školním metodikem prevence na jeden školní rok. K běžným činnostem školního metodika prevence patří koordinace tvorby minimálního preventivního programu, kontrola jeho realizace a následné vyhodnocování. Dle potřeby spolupracuje s pedagogicko psychologickou poradnou. V průběhu je minimální preventivní program kontrolován Českou školní inspekcí a neustále vyhodnocován. Vyhodnocení činností jeho realizace za školní rok je

obsaženo ve výroční zprávě o činnostech školy (Pražské centrum primární prevence, 2010). Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských poradenských zařízeních (MŠMT, 2019).

Mezi základní přístupy Minimálního preventivního programu patří:

- aktivity, které poskytují informace v rámci vzdělávacího procesu (tématem jsou sociálně patologické jevy, zdravý životní styl, zdraví,...),
- programy „Škola podporující zdraví“,
- nabídka volnočasových aktivit – ve škole i mimo školu,
- programy aktivního sociálního učení (aktivity ke zkvalitňování mezilidských vztahů),
- poradenské činnosti ve školách nebo ve spolupráci se školským poradenským zařízením jako je pedagogicko psychologická poradna (Pražské centrum primární prevence, 2010).

Cílem minimálního preventivního programu je informování a provádění aktivit, které jsou specificky zaměřené na tuto cílovou skupinu a snaží se aktivně zapojit i rodinu nebo celou veřejnost.

Základní školy součinně pracují i s dalšími odborníky z různých oblastí, či s jinými vnějšími subjekty. Důležité je zapojení spolupráce s jinými zařízeními, které spadají pod ministerstvo školství jako je například spolupráce s Pedagogicko psychologickou poradnou se Střediskem výchovné péče, Speciálním pedagogickým centrem apod. Spolupráce je nutný i s jinými resorty jako je Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Policie ČR, Orgán sociálně právní ochrany dětí a mládeže, apod. (MŠMT, 2019).

4. 5 Metodické pokyny, strategie a cíle od nadřízených orgánů

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezuje finance ze svého rozpočtu na Programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování, které jsou orientované na celou Českou republiku.

V prevenci je nutný systémový přístup, vytrvalost, komplexnost, pružnost, důslednost a včasnost. Úkolem prevence MŠMT je působení na primární a sekundární cílové skupiny, které je zohledněno v realizaci primárních aktivit ministerstva a to hlavně v dotační politice, metodické a koordinační činnosti nebo při podpoře vzdělávacích činností. Primární cílovou skupinou jsou děti, mládež a pedagogičtí pracovníci. Cílem prevence v oblasti prevence rizikového chování je působení na dítě v takové míře, aby dokázalo být odpovědné za vlastní chování a za svůj způsob života, který je přiměřený jeho věku. Patří sem posílení duševní odolnosti vůči stresovým situacím a negativním zážitkům, či vlivům, schopnost dítěte dělat samostatná rozhodnutí, schopnost nalézt a řešit problémy, vyhranit se vůči sociálně patologickým jevům, schopnost utvářet pozitivní postoj k sociálním vztahům, přijímat zdravý životní styl v podobě sportovních, kulturních aktivit.

Základním předpokladem k dosažení těchto cílů je odborný, kvalifikovaný, psychologicky či speciálně pedagogicky vybavený pracovník. Do sekundární cílové skupiny řadíme zákonné zástupce a širokou veřejnost. Důležité je tedy i zapojení rodiny a veřejnosti do prevence rizikových projevů chování a to za pomoci informovanosti.

Pro uskutečnění stanovených krátkodobých, střednědobých či dlouhodobých cílů primární prevence rizikového chování dětí a mládeže se vychází z vyhodnocení Národní strategie primární prevence rizikového chování z předešlého období. Národní strategie vychází z výsledů SWOT analýzy, kterou uskutečnili krajští školští koordinátoři prevence ve spolupráci s MŠMT. Na produkci národní strategie se podílí mnoho odborníků z oblasti primární prevence rizikového chování. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 je základním dokumentem MŠMT, který tak vytváří základní pole politiky primární prevence rizikového chování v České republice. Národní strategie souvisí s ostatními koncepčními dokumenty, jakými jsou Strategie vzdělávací politiky ČR, Akční plán inkluzivního vzdělávání, Strategie prevence kriminality, Národní strategie protidrogové politiky, Vládní strategie na rovnost žen a mužů v ČR, Strategie zdraví 2020, Strategie reformy psychiatrické péče a další (MŠMT, 2019).

Činnosti jednotlivých institucí v systému prevence sociálně patologických jevů v resortu školství, mládeže a tělovýchovy koordinují krajské úřady, které zajišťují činnosti metodiků prevence v pedagogicko psychologických poradnách. Krajské úřady pověřují funkcí krajského školského koordinátora prevence.

Krajský školský koordinátor prevence

- Koordinuje činnosti, které se uskutečňují v rámci krajské koncepce prevence a spolupráce hlavně s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky a manažerem prevence kriminality, pracovníky OSPOD a odboru zdravotnictví krajského úřadu. S těmito dalšími odborníky utvářejí krajské strategie na dané období, které musí být v souladu se strategiemi MŠMT.
- Podílí se na vytvoření vhodných podmínek pro realizaci Preventivních programů a následných aktivit v prevenci.
- Koordinuje a metodicky vede metodiky prevence, kteří pracují v pedagogicko psychologických poradnách.
- Kontroluje realizování Preventivních programů, díky podkladům od metodiků prevence a připravuje je na vyhodnocení.
- Je člen Výboru krajských školských koordinátorů.

Metodik prevence v pedagogicko psychologické poradně (PPP)

- Zajišťuje specifickou prevenci sociálně patologických jevů v PPP.
- Koordinuje a metodicky vede školní metodiky prevence.
- Pomáhá řešit aktuální problémy, díky kterým si ho sama škola vyžádá.
- Spolupracuje s organizacemi, institucemi a jednotlivci, kteří se podílí na krajské prevenci.
- Úzce spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence.

Školní metodik prevence

- Koordinuje a zajišťuje všechny činnosti, které se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů.

- Podílí se a koordinuje uskutečňování preventivního programu, následně jej kontroluje.
- Metodicky vede učitele v činnostech souvisejících s prevencí.
- Spolupracuje s orgány státní správy a metodikem prevence pracujícím v pedagogicko psychologické poradně.
- Kontaktuje odborná pracoviště a spolupracuje s nimi na problémech týkajících se sociálně patologických jevů.
- Shromažďuje odborné dokumenty žáků, které souvisejí se sociálně patologickými jevy.
- Dokumentace vlastní činnosti.

Třídní učitel (ve vztahu k primární prevenci)

- Spolupracuje se školním metodikem prevence a zachycuje možné signály, které by mohly vézt k projevům sociálně patologického chování.
- Podílí se na realizaci Preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě.
- Motivuje žáky k dodržování pravidel třídy, které musí být v souladu se školním řádem a dohlíží na jejich dodržování.
- Vytváří bezpečný prostor ve třídě, co se týče vztahů a pozitivního sociálního klimatu.
- Komunikuje s ostatními pedagogy školy a je v pravidelném kontaktu se zákonnými zástupci.
- Získává informace a přehled o zvláštностech žáků ve třídě či o jejich rodinném zázemí (Systém primární prevence rizikového chování, 2020).

Prevence je na základních školách a u široké veřejnosti významným tématem, na které by společnost neměla zapomínat. Obzvláště u dětí a mladistvých je důležité předcházet možným projevům rizikového chování. Hlavní složkou je informovanost a znalost negativních důsledků těchto projevů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část diplomové práce se dělí na tři oblasti. První oblast je zaměřená na popis cíle diplomové práce, obsahuje vymezení metodologického rámce výzkumného šetření a hledání výzkumných otázek. Druhá část obsahuje vymezení konkrétní analýzy dat. Analýza využívá jednotlivé kódy, které jsou shromážděné v tabulce a následně vybranou technikou interpretované. Třetí část zahrnuje diskuzi výzkumu, kde se autorka zaměřuje nad limity výzkumu a doporučení pro praxi. Nakonec je v praktické části rešerše poznatků, kterými se práce inspirovala.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumné šetření bylo provedeno na základě hledání a stanovení si cíle a vytváření vhodných výzkumných otázek.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem práce bylo skrze výzkum zamyslet se nad náplní pozice speciálního pedagoga, nad jeho úlohou v prevenci sociálně patologických jevů a prozkoumat problémy, které se v jeho profesi objevují. Dílčím cílem bylo najít to nejdůležitější, co speciální pedagog pracující ve škole potřebuje ke své profesi z hlediska dovedností, schopností a osobních vlastností.

5.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky mají neoddělitelné místo ve výzkumu. Pomáhají se zpracováním výzkumu, napomáhají prohloubit se do problematiky a odpovědět si na daný cíl práce. Cíl a výzkumné otázky musí být ve vzájemné interakci a shodě (Švaříček a Šedřová, 2014). Dle určeného cíle výzkumu autorka vydefinovala jednotlivé výzkumné otázky:

Výzkumné otázky:

- **Vedlejší výzkumná otázka č. 1:** „*Jaká úroveň vzdělání je potřebná ke kvalitnímu vykonávání profese speciálního pedagoga působícího na škole?*“
- **Vedlejší výzkumná otázka č. 2:** „*Jaká je náplň práce speciálního pedagoga působícího na škole?*“
- **Vedlejší výzkumná otázka č. 3:** „*Jakými dovednostmi a schopnostmi by měl disponovat speciální pedagog působící na škole?*“
- **Vedlejší výzkumná otázka č. 4:** „*Jaké osobní charakterové vlastnosti jsou užitečné v profesi speciálního pedagoga působícího na škole?*“
- **Vedlejší výzkumná otázka č. 5:** „*Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?*“
- **Vedlejší výzkumná otázka č. 6:** „*Jaká je spolupráce pedagogických pracovníků se speciálním pedagogem?*“

Samotný cíl a výzkumné otázky byly zodpovězeny pomocí pěti rozhovorů s vybranými respondenty a analýzou a interpretací získaných dat.

5.3 Design šetření

Desing šetření je plán a rozvržení celého šetření. Obsahuje základní podmínky a sestává z navrhnutí kritérii, metod a podmínek, dle kterých je realizované výzkumné šetření (Švaříček, Šedřová, 2014).

5.3.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je dle Hendla (2016) chápáný jako proces, který vyhledává pochopení či porozumění. Je tvořený z rozmanitých metodologických jevů, kde dochází k tomu, že výzkumník tvoří celostní obraz. Výzkumník analyzuje texty, seznamuje ostatní o postojích zúčastněných konkrétního výzkumu, které zkoumá v jejich běžném prostředí. Výzkumník poznává terén nových lidí a pozoruje konkrétní jevy, které si sám určil. Tento proces probíhá longitudinálně, kde se sběr dat a jejich následná analýza realizují paralelně. Dále udává rozsáhlé citace z rozhovoru, z poznámek, které se mu podařilo zhotovit.

Autorka měla možnost nahlédnout do základní školy v rámci praxe, což ji přinutilo přemýšlet nad metodou a analýzou sběru dat a vybrala si kvalitativní metodu sběru dat.

5.3.2 Fáze výzkumného šetření

Autorka si pro začátek stanovila plán výzkumu. V první fázi se zabývala studiem odborné literatury s problematikou sociálně patologických jevů zaměřených na děti a mladistvé. V další fázi se autorka informovala o školských zařízeních ve Zlíně, ve kterých by mohla výzkum realizovat. Jako výzkumné prostředí autorka zvolila základní školy na území Zlína. Rozhodla se zmapovat prostředí blízké jejímu bydlišti, kde by chtěla v budoucnu uplatnit své studijní i pracovní zkušenosti.

Následovala fáze realizace výzkumu. Autorka si vyhledala webové adresy všech základních škol ve Zlíně a rozeslala e-maily s dotazem, zdali se na jejich škole vyskytuje speciální pedagog. Pokud ano, zdali by se s nimi mohla osobně potkat

a využít strategii sběru dat s použitím interview. Autorka dostala pět kontaktů na speciální pedagogy, se kterými navázala elektronickou komunikaci. Z důvodu vyhlášeného nouzového stavu kvůli COVID-19 s prohlášením o uzavření všech škol se autorka snažila o telefonický rozhovor, či jinou formu komunikace, avšak respondenti souhlasili pouze s odpovězením otázek přes e-mail z důvodu jejich časové vytíženosti s nastalou situací.

Po získání potřebných dat se autorka dostala do předposlední fáze výzkumu, a sice do vyhodnocení dat z praktické části diplomové práce. Získaná data autorka analyzovala pomocí otevřeného kódování a konkrétní kódy vložila do tabulek a následně objasnila. V poslední fázi odpověděla na výzkumné otázky, zhodnotila praktickou část a zamýšlela se nad doporučením pro praxi a nad limity práce.

5. 4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vybrán pomocí metody záměrného výběru, u kterého probíhá cílené vyhledávání respondentů, kteří jsou nositelé potřebných informací k výzkumu (Miovský, 2006).

Výzkumným souborem bylo vybráno pět respondentů, kteří působí jako speciální pedagogové na základních školách města Zlína a byli ochotni na konkrétním výzkumu pracovat.

5. 5 Metoda sběru dat

Pro sběr dat se autorka rozhodla využít kvalitativní metodu formou rozhovoru. Dle Hendla (2005) je rozhovor nejčastější metodou sběru dat z kvalitativních výzkumů.

Miovský (2006) uvádí, že interview neboli rozhovor je moderovaný a vykonáván s jasným cílem za účelem výzkumné studie. Pro diagnostickou metodu se využívá spíše termín interview z důvodu odlišení od běžného komunikačního rozhovoru. Interview probíhá s jednou až třemi osobami. Při větším počtu se jedná již o skupinové interview a dochází zde k fenoménu skupinové dynamiky a podstata rozhovoru je tímto narušená. Rozhovor úzce souvisí i s pozorováním daného

prostředí. Pokud výzkumník více pozná respondenty v daném prostředí, prohlubuje se tím i lepší vztah a zlepšuje atmosféra výzkumu. Díky tomu může výzkumník pracovat s respondenty více do hloubky a dosáhnout tak validních odpovědí. V případě, že interview probíhá osobní formou, lze tak rozdělit do tří rozhovorových skupin:

- strukturované interview,
- polostrukturované interview (semistrukturované interview),
- nestrukturované interview.

V této diplomové práci autorka využila polostrukturovaného interview, které je nejčastější využívanou metodou sběru dat kvalitativní metody a to díky množství řešení problémů a nevýhod strukturovanému a nestrukturovanému rozhovoru.

V případě polostrukturovaného rozhovoru musí výzkumník využívat technických úprav. Tento rozhovor vychází z okruhů otázek, u kterého je třeba vymodelovat zřetelné schéma, jež chce výzkumník položit svým respondentům. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje výzkumníkovi měnit v průběhu rozhovoru pořadí otázek či doptávání se na dané otázky. Otázky lze upřesnit odpovědi respondenta, aby se v konečné fázi výzkumníkovi dostala odpověď, kterou požadoval. Při strukturovaném rozhovoru není možné doptávat se na dodatečné otázky, které vyplynou z rozhovoru s respondentem, což je u polostrukturovaného rozhovoru výhodou.

Otázky rozhovoru jsou vykonstruované dle již stanovených výzkumných otázek na základě informovanosti o daných zařízeních. Skladba otázek vychází z poznatků o funkci speciálního pedagoga na škole o jejich pracovních úkonech a autorčiných poznatků z praxe. Všichni respondenti byli seznámeni s účelem vykonávání šetření, s danými otázkami a ubezpečeni o anonymitě celé práce. Rozhovor byl naplánovaný v prostředí dané školy, která by zajistila příjemnou atmosféru. Z důvodu vyhlášení nouzového stavu kvůli pandemii COVID-19, s čímž souviselo úplné uzavření všech škol, se autorka rozhodla zkontaktovat všechny respondenty pomocí e-mailu. Autorčíným záměrem bylo dosáhnout jiného způsobu rozhovoru například telefonickým rozhovorem, či formou videohovoru, avšak

z důvodu nové a náročné situace respondenti souhlasili pouze s vyplněním rozhovoru pomocí e-mailu.

5. 6 Metody analýzy dat

Získaná data jsou po sběru podrobené důkladné analýze a postupné interpretaci. Autorka zvolila metody analyzování textu: zakotvenou teorii, otevřené kódování a na interpretaci textu vybrala techniku vyložení karet.

5. 6. 1 Zakotvená teorie

Námětem zakotvené teorie je nalézání „substantivní“ teorie. Uvádí se jako jeden ze základních přístupů kvalitativního výzkumu.

Přístup se zaměřuje na strategii výzkumu, rozbor, způsob získání a analyzování dat (Hendl, 2016). Vychází ze systematického hromadění údajů, dat o výzkumném jevu a analýzy získaných údajů. Díky tomu se samostatné teorie, shromažďování informací, údajů a faktů a i následné analyzování vzájemně doplňují. Výzkumník nezačíná teorií, které by si v průběhu kvantitativního výzkumu ověřoval, ale začíná danou oblastí nebo fenoménem, jevem, které se v této teorii postupně otevírají, aniž by je předpokládal. Mezi základní požadavky zakotvené teorie jsou například shoda s pozorovanými a kolovanými jevy, práce v terénním a přirozeném prostředí, srozumitelnost získaných poznatků, práce se vzájemnou interakcí mezi chováním, jednáním člověka a jeho podmínkami.

Důležitým pojmem zakotvené teorie je teoretická citlivost a významové jednotky. Teoretická citlivost znamená dovednost poskytnout konkrétním jevům významnost, schopnost odlišit potřebná data od těch nepotřebných, schopnost rozeznat důležité a smysluplné informace. Dalším důležitým prvkem v této teorii je schopnost naleznout tzv. významové jednotky a určit jejich totožnost prostřednictvím kódů. Základním zdrojem informací je ohraničený text (interview), který je důležitou součástí (Miovský, 2006).

V případě využití zakotvené teorie jsou v nahromaděných datech zvolené kódy, doplněné poznámkami, které napomáhají autorovi zorientovat se v textu. Zanalyzovaný text všech rozhovorů je vytvořený prostřednictvím těchto kódů.

5. 6. 2 Otevřené kódování

Otevřené kódování je často využíváno v analýze dat kvalitativního výzkumu. Otevřené kódování je první fází zakotvené teorie a je chápáný jako proces, prostřednictvím něhož výzkumník analyzuje získané informace a data. Data se pomocí otevřeného kódování pojmově a významově rozkládají a následně se opět skládají jiným způsobem. Díky této induktivní metodě vznikají jednotlivé kódy a kategorie. Výzkumník má díky této metodě možnost vidět nastalou problematiku jiným pohledem a umožňuje mu vytvářet nové teorie. Tento proces vychází z analýzy získaných dat, informací a jeho výsledkem jsou jednotlivé kódy. Pomocí otevřeného kódování lze lépe pracovat s textem a nalézt jeho důležité body a místa.

Vytvořené z pojmového konceptu jsou již zmíněné v kapitole o zakotvené teorii významové jednotky, které popisují jisté pocity, jevy, myšlenky či soudy tzv. kódem. Tyto kódy zde mohou být utvářené jako slova, slovní spojení či věty. V rámci kódování lze použít i slovní spojení, který použil samotný respondent. Z třídění kódů do tematických skupin je možné tvořit jednotlivé kategorie. Tímto způsobem se vytváří různorodé kategorie, jež obsahují příbuzné kódy a díky tomuto procesu zařazování kódů do kategorií dochází k větší abstrakci existujících kódů (Miovský, 2006). K vysvětlení daných kódů autorka využívá techniku vyložení karet. Tato technika je jednou z nejjednodušších forem získávání kódů. Technika se skládá z přetváření získaných kódů, kdy nemusí být vyloženy všechny kódy v tabulce (Švaříček, Šedřová, 2014).

V této diplomové práci se autorka rozhodla využít na analýzu rozhovorů otevřené kódování kvůli efektivnosti práce s textem. Otevřené kódování obsahovalo analýzu a následně rozdělení jednotlivých, důležitých částí textu, ke kterým byly přiřazeny konkrétní tematické body. Z důvodu přesnosti práce s textem byl celý text poskládaný znovu do jednoho celku a následně ještě jednou přečten. Na závěr kódování byly vytvořeny tabulky z daných získaných dat a kódů, které jsou složeny z každé jednotlivé otázky z interview zvlášť. V interpretaci jsou kvůli důležitosti využity všechny kódy. Za pomoci techniky vyjasnění daných tabulek získává práce výsledek, který je důležitý při odpovědi na výzkumné otázky.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu a interpretaci získaných dat. Zde jsou využité kvalitativní metody jakožto: zakotvená teorie, v níž je využité otevřené kódování. Otevřené kódování je zpracované díky technice vyložení karet. Dle Hendla (2016) je analýza kvalitativních dat podmíněná systematickým organizováním získaných dat, které má za cíl odkrýt dané informace, validitu, témata, vztahy.

6.1 Průběh analýzy dat

Na začátku autorka přepsala rozhovory a rozdělila text na částkové složky. Pro významné jednotky byly přidělené tematické kódy, které autorka zapsala nad významný úsek. Při kódování byli utvořené kódy s tabulkami kvůli přehlednosti. Ke každé otázce z rozhovoru byla zvolená samostatná tabulka, která obsahovala vytvořené kódy a výpovědi respondenta. Tabulky jsou seřazené dle pořadí otázek v rozhovoru. Respondenti jsou kvůli anonymitě označení pouze číslicí.

Jednotlivé kódy jsou okomentované pomocí techniky vyložení karet. Všechna zjištění a komentáře jsou získané prostřednictvím získaných informací z rozhovoru a ze získaných poznatků z praxe. Rozhovory s pěti respondenty jsou vloženy do přílohy (Příloha č. 1, Příloha č. 2, Příloha č. 3, Příloha č. 4, Příloha č. 5).

6. 2 Analýza a interpretace rozhovorů

Otázka č. 1	
Kdy jste se narodila?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Věk	„...1976...“(44)
Respondent 2	
Věk	„...1963...“(57)
Respondent 3	
Věk	„...1980...“(40)
Respondent 4	
Věk	„...1978...“(42)
Respondent 5	
Věk	„...1986...“(34)

Tabulka č. 1

Věk dotazovaných respondentů je dle ontogenetického vývoje v období mladého věku a středního věku. Jeden z respondentů je ve věku třicet čtyři let, tudíž v období mladého věku a zbylí čtyři respondenti ve věku čtyřicet dva až padesát sedm let, což se jedná o období středního věku. Věková hranice pozice speciálního pedagoga se odvíjí i od kvalifikace této profese, ke které je potřeba dokončené magisterské studium. Z toho vyplývá, že respondenti jsou ve věku dvacet pět a výše.

Otázka č. 2	
Jaké je Vaše pohlaví?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Pohlaví	„Žena“
Respondent 2	
Pohlaví	„Žena“
Respondent 3	
Pohlaví	„Žena“
Respondent 4	
Pohlaví	„Žena“
Respondent 5	
Pohlaví	„Žena“

Tabulka č. 2

Ze zastoupení pohlaví v profesi speciálního pedagoga je zřejmé, že z většiny se jedná o ženy. Z dotazovaných pěti respondentů různých školských zařízení na teritoriu města Zlína se v každém případě jednalo o ženu.

Otázka č. 3	
Proč jste si zvolila tuto profesi?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Pracovní doba	„Vyhovuje mi pracovní doba pedagogického pracovníka, mohu ji skloubit s péčí o rodinu.“
Respondent 2	
Poslání	„V propojení s profesí psychologa mě baví pomáhat lidem.“
Respondent 3	
Zájem	„Na střední škole jsme měli praxi ve speciální škole a tehdy mne toto odvětví pedagogiky velmi zaujalo - klima školy, pomůcky, zapojení pedagogů a radost žáků za každou činnost.“
Respondent 4	
Pomoc	„Umožňuje pomáhat jiným.“; „Tak mu můžeme pomoci...“
Variabilita	„Jedná se o velmi široký obor, kde se můžeme setkat s různými typy diagnóz, navíc ani určitý typ diagnózy ještě nezaručuje stejný přístup – každý člověk je jiný a potřebuje individuální přístup.“
Výzva	„...hledání vhodných metod a přístupů je vlastně výzva.“
Respondent 5	
Praxe	„Zkušenost s osobní asistencí u dětí s kombinovanými vadami v neziskovce během SŠ...“
Předpoklady	„...moje osobnostní kvality a talent mohou naléhat právě v této oblasti.“
Multidis. obor	„Líbí se mi přesah mezi různými vědními disciplínami, a jak je různorodá (pedagogika, psychologie, neurověda, sociologie, komunikace, někdy až koučink...).“

Tabulka č. 3

Speciální pedagogika je velmi různorodá vědní disciplína, která zahrnuje vědomosti z dalších vědních oborů. Právě díky tomu je v profesi speciálního pedagoga důležitá multidisciplinárnost a spolupráce s dalšími odborníky. V dané profesi se pracovník setkává s žáky, kteří mají různé specifické potřeby a s tím souvisí i individuální přístup, což obnáší širokou nabídku variability. S každým novým žákem pracovník hledá nové metody a přístupy, s čímž souvisí pravidelná forma sebevzdělávání. K tomu neodmyslitelně patří i získané zkušenosti v průběhu praxe i mimo školská zařízení.

Pozici speciálního pedagoga lze zařadit do tzv. pomáhajících profesí. To je všeobecné označení pro pomoc druhým, pro kterou by měl mít daný pracovník jistý talent či osobnostní předpoklady, které může v této profesi uplatnit.

Otázka č. 4	
Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Rozmanitost	„Je to zajímavá, různorodá práce. Na trhu je hodně pracovních materiálů, které při práci s žáky mohou využít.“
Vztah	„Během práce je prostor pro vytvoření vztahu se žáky. Mnohdy se svěří se svými starostmi.“
Respondent 2	
Stimul	„Náročná, přínosná, naplňující, pokud ji děláme z vnitřní motivace.“
Respondent 3	
Pozitivum	„náročné, různorodé, ale v současné době důležité.“
Negativum	„malá kladná zpětná vazba jak od žáků, tak od rodičů.“
Respondent 4	
Časová náročnost	„Práce je velmi časově náročná, zejména množství dokumentů, které jsou potřeba, což ubírá čas, kdy se může speciální pedagog věnovat aktivní práci s žákem.“
Nezbytnost	„S využíváním inkluzivního vzdělávání je práce speciálních pedagogů potřebná v ještě větší míře, protože pomáhává žákům s podpůrným opatřením se začlenit do majoritní společnosti a být její součástí.“
Respondent 5	
Individualita	„Zajímavá, akční, různorodá, každý klient a případ je originál...“
Potřebnost	„Přínos si uvědomí až ten, kdo ji potřebuje.“
Otevřenost	„Je potřeba být hodně otevřený, sledovat vývoj a neustále se učit.“

Tabulka č. 4

Speciální pedagogové hodnotí tuto profesi jako velmi různorodou a rozmanitou práci, která je v rámci současného inkluzivního vzdělávání značně potřebná. Díky široké problematice, kterou se speciální pedagogika zabývá, se toto povolání dá považovat za náročné. Každý žák má individuální potřeby, z čehož vyplývá i ojedinělý přístup. Speciální pedagog by měl sledovat neustálý vývoj tohoto oboru a stále se v něm zdokonalovat a vzdělávat.

Náročnost může spočívat i v množství dokumentů, které s výkonem této pozice souvisí, což jak uvedl jeden z respondentů, může ubírat čas pro aktivní práci s žákem. Za obtížné lze považovat i nedostatek kladné zpětné vazby od rodičů a žáků, jak uvedl další respondent. Nelehkým úkolem je také ohlídání si vlastních hranic, jelikož se žáci mnohdy nachází v zátěžových situacích a svěřují své problémy pedagogům. Díky tomu se může vytvořit neobvykle blízký citový vztah mezi učitelem a žákem, co může být při této práci jak přínosem, tak i překážkou.

Na základě odpovědí vyplývá důležitost motivace speciálního pedagoga k této profesi.

Otázka č. 5	
Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Speciální pedagogika	„Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta obor psychologie edukativní a školní - speciální pedagogika.“
Respondent 2	
Speciální pedagogika	„Vysoká škola Univerzita Palackého v Olomouci, pedagogická fakulta, speciální pedagogika (5letý obor)“
Psychologie	„Vysoká škola Univerzity Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta - jednooborová psychologie, Pražská psychoterapeutická fakulta“
Respondent 3	
Speciální pedagogika	„Univerzita Palackého v Olomouci, pedagogická fakulta, obor Učitelství pro 1. stupeň a speciální pedagogika (tyflopédie, somatopedie, psychopedie)“
Nástavba	„kurz logopedický asistent“
Respondent 4	
Sociální pedagogika	„Specializace v pedagogice – Sociální pedagogika, bakalářský obor.“
Probíhající studium	„V současnosti studuji na DS Wrocław – obor Speciální pedagogika, předškolní pedagogika a učitelství 1. stupně ZŠ.“
Respondent 5	
Speciální pedagogika	„Navazující magisterský obor speciální pedagogika (jednooborová – specializace logopedie, surdopedie, specifické poruchy učení).“

Tabulka č. 5

Kvalifikaci speciálního pedagoga lze získat vzděláním v magisterském studijním programu Speciální pedagogika, což všichni respondenti splňují. Dva respondenti uvedli studium na pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a jeden respondent studium na Univerzitě Karlově v Praze. Jeden z pěti respondentů v současnosti dokončuje studium speciální pedagogiky v zahraničí a to na DS Wrocław v Polsku.

Jeden z respondentů si navíc doplnil vzdělání oboru psychologie na Pražské psychoterapeutické fakultě.

Otázka č. 6	
Jak dlouho pracujete v tomto oboru?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Speciální pedagog	„Jako speciální pedagog pracuji rok a čtvrt.“
Psycholog	„Dosud jsem pracovala jako psycholog.“
Respondent 2	
Praxe	„27 let“
Respondent 3	
ZŠ praktická	„Po ukončení studia 4 roky na ZŠ praktické...“
Projekty	„...po dobu mateřské dovolené 6 let aktivní spolupráce na tvoření projektů...“
ZŠ Zlín	„...nyní 6. rok na ZŠ Zlín...“
Odvětví	„...kromě učitelství 1. stupně, ještě speciálně pedagogická péče 2 roky, intervence 3 roky, logopedická péče 5let.“
Respondent 4	
Praxe	„5 let“
Respondent 5	
Praxe	„3 roky“

Tabulka č. 6

Délka praxe speciálních pedagogů je u všech respondentů odlišná. Vzhledem k široké profilaci oboru respondenti mohli pracovat i na jiné pozici než je konkrétně školní speciální pedagog. Jeden z respondentů pracoval dříve jako psycholog, což mohl vykonávat právě díky dokončenému vzdělání v oboru psychologie a nyní pracuje na obou pracovních pozicích v jednom školském zařízení. Další z respondentů uvádí, že se během mateřské dovolené aktivně podílel na spolupráci vytváření projektů v rámci inkluzivního vzdělávání pro tyto žáky. Nyní pracuje šest let jako školní speciální pedagog na základní škole ve Zlíně. Současně s touto profesí je učitelem na prvním stupni a věnuje se speciálně pedagogické péči druhým rokem, intervenci třetím rokem a logopedické péči pátým rokem.

Otázka č. 7	
Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Pracovní pozice	„Speciální pedagog na základní škole. Pracuji na poloviční úvazek.“
Respondent 2	
Pracovní pozice	„Školní psycholog a speciální pedagog na ZŠ, externě - odborný asistent Univerzity Palackého v Olomouci – katedra psychologie a patopsychologie, psycholog a terapeut (Maltéžská pomoc), lektor DVPP pro pedagogy.“
Respondent 3	
Pracovní pozice	„Učitelka 1. stupně ZŠ, speciální pedagog“
Respondent 4	
Pracovní pozice	„Učitelka 1. stupně, vychovatelka školní družiny, speciální pedagog“
Respondent 5	
Pracovní pozice	„Školní speciální pedagog na ZŠ“

Tabulka č. 7

Většina z dotazovaných respondentů působí na základní škole jako školní speciální pedagog s přidruženou profesí psychologa, učitelství prvního stupně případně vychovatel školní družiny. Kromě jednoho pracují všichni na plný úvazek. Jeden respondent vykonává další specializované psychologické a terapeutické činnosti. Působí na Univerzitě Palackého v Olomouci na katedře psychologie a patopsychologie jako externí odborný asistent. Dále jako psycholog a terapeut v neziskové organizaci Maltéžská pomoc a podílí se na dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.

Otázka č. 8	
Jak dlouho pracujete na této pozici?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Doba trvání	„V této pozici rok a čtvrt.“
Respondent 2	
Doba trvání	„Školní psycholog a speciální pedagog na ZŠ -2 roky“
Respondent 3	
Doba trvání	„6 let“
Respondent 4	
Doba trvání	„Učitelka 1. st. a speciální pedagog – první rok, vychovatelka 4 roky“
Respondent 5	
Doba trvání	„3 roky“

Tabulka č. 8

Na pozici školního speciálního pedagoga nejdéle působí třetí respondent, který se této profesi věnuje šest let. Další respondenti uvádí čtyři roky, tři roky, dva roky a jeden respondent rok a čtvrt.

Otázka č. 9	
S jakými žáky pracujete nejčastěji?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Specifikace	„Pracuji s žáky, kteří mají přiznaný předmět speciálně - pedagogické péče, nebo se žáky, kteří mají výukové potíže tzv. dys spektra. Také se žáky s poruchami koncentrace pozornosti a ADHD.“
Respondent 2	
Specifikace	„S žáky využívající podpůrná opatření, (tzn. I tvorbě plánu pedagogické podpory (PLPP), výchovné problémy, ADHD, specifické poruchy učení“
Respondent 3	
Specifikace	„S žáky, kteří mají výchovné problémy. Z větší části pracuji s žáky využívající podpůrná opatření, což zahrnuje i tvorbu plánu pedagogické podpory (PLPP).“
Respondent 4	
Specifikace	„S podpůrnými opatřeními, plán pedagogické podpory, individuální vzdělávací plán, specifické poruchy učení, ADHD“
Respondent 5	
Specifikace	„s podpůrnými opatřeními, ADHD“

Tabulka č. 9

Všichni respondenti uvádí, že nejčastěji pracují s žáky, kteří potřebují k naplnění svých vzdělávacích možností poskytnutí podpůrných opatření. S tím souvisí v rámci prvního stupně podpůrných opatření i tvorba plánu pedagogické podpory (PLPP), na kterém se podílí široký tým odborníků dané školy daného žáka s konzultací se školským poradenským zařízením. Ve druhém stupni podpůrných opatření se spolupodílí na individuálním vzdělávacím plánu s dalšími odborníky školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a žádosti zákonných zástupců.

Dále speciální pedagogové pracují s žáky, kteří mají problémy v rámci vzdělávacího procesu, kdy postižení projevují nedostatečně rozvinuté schopnosti, což jim způsobuje výukové obtíže. Tito žáci mají tzv. specifické poruchy učení. Často pracují i s žáky, mající poruchu pozornosti s hyperaktivitou, což zastřešuje zkratka ADHD.

Pouze jeden respondent uvedl práci s žáky, kteří mají výchovné problémy.

Otázka č. 10	
Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Kompetence	„Toto je spíše otázka pro školní psycholožku.“
Subjektivní názor	„Z mého pohledu je to nepřijetí někoho ve školním kolektivu - potom se zde pracuje se třídou a jednotlivcem.“
Zátěžové faktory	„Bývají to také žáci úzkostní často v důsledku rozchodu rodičů nebo v důsledku školní neúspěšnosti.“
Respondent 2	
Nežádoucí jevy	„Šikana, sebepoškozování, poruchy příjmu potravy“
Respondent 3	
Jiné jevy	„ADHD, dyslexie“
Respondent 4	
Nežádoucí jevy	„Lhaní, záškoláctví, agresivní chování“
Respondent 5	
Nežádoucí jevy	„Agresivita, drobné krádeže, záškoláctví, šikana, rasismus (romské etnikum), závislosti,...“

Tabulka č. 10

Speciální pedagogové mají nejčastěji zkušenost v rámci sociálně patologických jevů s šikanou, která se objevila ve třech výpovědích respondentů. Dalšími nežádoucími jevy, které se na škole objevují je agresivita, záškoláctví, lhaní, drobné krádeže, závislosti, rasismus hlavně proti romskému etniku. Jeden respondent uvedl sebepoškozování a poruchy příjmu potravy.

První z uvedených speciálních pedagogů uvedl, že je to spíše otázka pro školní psycholožku, ale z jeho pohledu se jedná o zavržení jednotlivce ze strany kolektivu nebo úzkostné žáky, trpící důsledky rozvodu rodičů.

Jeden z respondentů odpověděl ADHD a dyslexii, přičemž neodpovídá na moji otázku.

Otázka č. 11	
Co Vám ve své profesi dělá největší problém?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Časová dotace	„Největší potíží je asi čas. Práce je hodně a mám dojem, že v rámci půl úvazku zvládám množství práce za úvazek celý.“
Respondent 2	
Zákonný zástupce	„Občas spolupráce a pochopení ze strany zákonných zástupců“
Respondent 3	
Diagnóza	„Doporučení pedagogicko psychologické poradny (PPP), každý žák z vyšetření a má přiznaná nějaká podpůrná opatření, ale bez diagnózy...“
Hodnocení	„...problém je často v hodnocení. Často jsou zprávy z poradny podobné nebo do doporučení napíší, to co se nám ve škole osvědčilo a my jsme jim to napsali do zprávy k žádosti o vyšetření.“
Respondent 4	
Zákonný zástupce	„Komunikace s rodiči – pochopení, že jejich dítě má problém a možnost dítěti pomoci.“
Respondent 5	
Pedagogové	„Komunikace s učiteli (strnulost v některých postojích, neochota dělat něco jinak, předsudky dítě se speciálními vzdělávacími potřebami je grázl/nesnaží se/neučí se...)“
Zákonný zástupce	„Rodiče (únava, rezignace, lpění na svých představách o dítěti).“
Školní systém	„Strnulost českého školství (všichni se učí stejně, stejným způsobem, ve stejný čas...)“

Tabulka č. 11

Každá profese má i svá úskalí, která se dají vylepšovat. Dle výpovědí respondentů i v pozici speciálního pedagoga se nachází jisté překážky, na které pedagogové naráží.

Jedním z nich může být spolupráce se školskými poradenskými zařízeními. Respondent uvádí, že některá hodnocení, či doporučení ze strany školských poradenských zařízení jsou stejná jako zprávy, které sami speciální pedagogové napíší do žádosti o vyšetření. Další potíží ze strany školského poradenského zařízení jsou vyšetření žáků, kteří mají přiznaná podpůrná opatření, ve kterých však chybí samotná diagnóza.

Mezi časté výpovědi patří i komunikace a pochopení ze strany zákonných zástupců, kteří si nechtějí přiznat, že jejich dítě může mít nějakou obtíž ve vzdělávání a ulpívají na svých představách o dítěti. Další překážkou ze strany zákonných zástupců je rezignace na spolupráci s pedagogy, jenž se snaží dítěti pomoci.

Obtíž v této profesi vidí jeden respondent i ze strany pedagogů, kterou popisuje jako strnulost v některých postojích ve smyslu neochoty přístup k žákům měnit či dokonce mající stereotypní předsudky vůči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. S tím popisuje i strnulost českého školství obecně.

Jeden respondent také vypověděl, že v rámci půl úvazku musí dělat práci jako za úvazek celý. Na množství práce je v rámci zkráceného úvazku málo času.

Otázka č. 12	
Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Rozdělení aktivit	„Díky tomu, že pracuji s jednotlivci, dvojicemi nebo malými skupinkami do 4 žáků, mám velký prostor činnosti diferencovat, podle potřeb žáků.“
Způsoby	„Zařazuji relaxaci, rozhovor měním činnosti.“
Exprese	„Pracujeme i ve stoje nebo v relaxačním vaku - odpadá klasická tužka papír a lavice. Žáci rádi píší do kinetického písku nebo na stíratelné tabulky, zařazuji pohybové a rovnovážné cvičení.“
Odměna	„Žákům nabídnu pití nebo po skončení sladkost.“
Respekt	„Respektuji jejich únavu, která po vyučování je běžná.“
Respondent 2	
Potřeby	„Osobní nastavení, přístup, motivuji žáky dle věku a dle toho, co potřebují...“
Respondent 3	
Osobní přístup	„Individuální rozhovor“
Odměna	„...u některých motivace formou deníčku s každodenním hodnocením úspěchů (popř. neúspěchů) – písemně pro rodiče, pro děti razítka.“
Respondent 4	
Zábava	„Nabízet aktivity zábavnou formou.“
Odměna	„Motivovat formou odměny (motivační deníčky – formou smajlíků, razítek).“
Respondent 5	
Pozitivní motivace	„Zajímavá činnost, zažít úspěch a vidět, že se zlepšuji“
Psychika	„práce s motivací a psychikou, postupné cíle a kroky, budovat základy a předpoklady učení“

Tabulka č. 12

Motivace žáků spočívá hlavně v individuálním přístupu k jejich potřebám. Všichni respondenti využívají k motivaci určitý typ odměny, která může být formou deníčku s každodenním hodnocením úspěchů popřípadě formou razítek a smajlíků. Tyto odměny dávají žákům možnost zažít úspěch, který jim poskytuje pozitivní motivaci pro další pokračování spolupráce s pedagogem. Odměnou může být i nabídnutí pití či nějaké sladkosti na závěr.

Pedagogové motivují žáky ke spolupráci zajímavou a zábavnou činností, ve které lze uplatnit expresivní metody, jako jsou například různá pohybová a rovnovážná cvičení, či využívání jiných technických pomůcek jako například kinetický písek a stíratelné tabulky. Při práci je třeba respektovat únavu dětí, která je po aktivitě běžná. Je možné využít relaxačních technik. Jeden respondent uvedl jako příklad využívání relaxačních vaků.

Práce s motivací úzce souvisí s psychikou dítěte, díky čemuž se vytváří postupné cíle a kroky k budování základu a předpokladu učení.

Otázka č. 13	
Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Význam	„Neměl by propadnout pocitu, že to nemá smysl.“
Pedagogové	„Někdy se může zdát, že je obtížná komunikace s vyučujícími - tzv. "staré školy" mají sklon dávat špatné známky i za specifické chyby nebo nízkou pozornost žáka vnímají jako jeho lenost nebo nevychovanost.“
Neprofesionalita	„Jindy, pro množství žáků zejm. na 2. stupni, učitelé neberou v potaz doporučení pedagogicko psychologické poradny o jiném hodnocení žáků s dyslexií a dysortografií. Často pro to, že o tom ani neví. Na pedagogických poradách jsou informováni, kdo z žáků byl vyšetřen v pedagogicko psychologické poradně, ale během roku zapomenou.“
Zákonný zástupce	„Rodiče mnohdy s dítětem doma nepracují. Začala jsem jim psát e-maily nebo telefonovat, co je potřeba s dětmi doma procvičovat.“
Respondent 2	
Profesní problém	„Syndromu vyhoření“
Respondent 3	
Náročnost	„Přetížení. “
Předsudky	„Zaškatulkování dítěte do určité diagnózy a nehledat možnosti.“
Respondent 4	
Nežádoucí pouto	„Aby si dítě nevytvořilo silné citové pouto, udržet si dostatečný odstup.“
Respondent 5	
Evaluace	„Hodnocení“
Individualita	„Škatulkování a univerzální rady a řešení (každý případ je unikát, hledám nejlepší řešení pro dané dítě a jeho rodinu a konkrétní učitele v daný čas).“

Tabulka č. 13

Speciální pedagog by měl při výkonu své profese brát zřetel na odbornost a vyvarovat se neodborným postupům, které by mohly žákům uškodit. Příkladem je výpověď jednoho respondenta, který na tuto skutečnost upozornil. Popisuje v ní zkušenost s pedagogickými pracovníky, kteří neberou v potaz speciální potřeby žáků, o jejichž specifiku byli na pedagogické poradě obeznámeni, avšak na tuto skutečnost

v průběhu školního roku zapomněli, či o ní nebyli vůbec informováni. Díky tomu hodnotí tyto žáky podle standardních kritérií. Dále respondent zmiňuje neprofesionální úsudky pedagogů, kteří hodnotí nepozorné žáky jako nevychované. Tyto stereotypní předsudky jsou v této profesi nežádoucí. S tím souvisí výpověď dalšího respondenta, který upozorňuje na tzv. škatulkování a univerzální rady a řešení pro všechny žáky bez hledání způsobů jak danou situaci řešit. Důležité je v této profesi uvědomění si individuálních potřeb žáka a jeho rodiny v daný čas.

Dalším problémem může být nespolupráce ze strany zákonných zástupců, kteří se spoléhají pouze na formování dítěte ze strany učitele a v domácím prostředí se na vzdělávání dítěte nepodílí. Právě proto by se měl speciální pedagog vyvarovat pocitu, že jeho práce nemá smysl, což by mohlo vést k syndromu vyhoření.

Žáci se často nachází v rozličných vypjatých situacích, se kterými se svěřují speciálnímu pedagogovi, což může vést k vybudování nezdravého citového pouta. Proto by si měl pracovník udržet dostatečný přirozený odstup.

Otázka č. 14	
Jak vypadá Váš běžný den v práci?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Příprava	„Chystám si přípravy na skupiny dětí nebo pro práci s jednotlivci.“
Korespondence	„Vyřizuji emaily s rodiči nebo s vyučujícími během přestávek hovořím o žácích, kteří ke mně dochází.“
Diagnostika	„Dopoledne také provádím orientační speciálně-pedagogickou diagnostiku. Většinou když se blíží pololetí nebo krátce po něm.“
Speciálně pedagogická péče	„Někteří žáci dochází i v rámci vyučování. Buď to mají doporučeno pedagogicko psychologickou poradnou nebo po dohodě s vyučujícími si беру skupinku tzv. slabších dětí, u kterých jsem i provedla diagnostiku dílčích funkcí a kde je zjevné oslabení zrakového a sluchového vnímání nebo pozornosti.“
Respondent 2	
Speciálně pedagogická péče	„Pravidelné hodiny speciálně pedagogické péče a intervence“
Spolupráce	„pravidelná setkání s asistenty pedagoga-koordinace a metodické vedení, pomoc při integraci žáků, práce se třídou, jednotlivými žáky, spolupráce s pedagogy, vedením, orgánem sociálně právní ochrany dětí, pedagogicko psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem, podle potřeby spolupráce na individuálním vzdělávacím plánu“
Respondent 3	
Speciálně pedagogická péče	„Letos mám ve 2. třídě autistu s asistentem pedagoga, žáka s ADHD s agresí, a dalšího s druhým stupněm podpůrných opatření. Vyučuji tak, abych měla přehled o všech. Všechny děti potřebují péči, někteří zvýšenou.“; „Po ukončení výuky mám buď speciálně pedagogickou péči, intervence nebo logopedii skupinovou po 2 až 3 žácích se stejnou vadou. Nestíhám chodit na WC, ale mám práci ráda.“
Odborný dohled	„Přestože má žák asistenta, často vyžaduje mou pozornost. O přestávkách jsou děti živější a zůstávám ve třídě, abych zabránila nežádoucímu chování.“
Respondent 4	
Speciálně pedagogická péče	„Dopoledne se věnuji žákům s podpůrnými opatřeními, nebo si dělám přípravu.“
Školní družina	„Po 5. vyučovací hodině nastupuji do družiny, kde jdeme společně na oběd, po návratu děláme aktivity dle týdenního plánu (tvoření, čtení, kresba) a pravidelně chodíme ven.“
Respondent 5	
Logopedie	„Ráno logopedie s prvňáčky před vyučováním.“; „Logopedie z družinky“
Korespondence	„Dopoledne nepřímá práce, telefonáty s poradnami, rodiči“
Speciálně pedagogická péče	„příprava hodin přípravy speciálně pedagogické péče (PSPP), dozor, cca 4 hodiny PSPP/denně. Náslechy v hodinách.“
Spolupráce	„Odpoledne schůzky s rodiči, učiteli, asistenty pedagoga, vedením nebo nepřímá práce a příprava hodin PSPP.“

Tabulka č. 14

Běžný pracovní den probíhá u každého z respondentů odlišně. První respondent zahájí svůj pracovní den přípravou na práci s žáky. Poté vyřizuje e-maily s rodiči, či během přestávky konzultuje s vyučujícími ty žáky, kteří k němu dochází. Zároveň vykonává orientační speciálně pedagogickou diagnostiku. Z vyučovacích

hodin za ní, po dohodě s vyučujícím, dochází žáci, kteří mají doporučení od pedagogicko psychologické poradny konzultace se speciálním pedagogem. U těchto žáků provádí diagnostiku dílčích funkcí, kde je zjevné oslabení zrakového, sluchového vnímání či porucha pozornosti.

Druhý respondent do běžného dne zahrnuje pravidelné hodiny speciálně pedagogické péče a intervence. Následně uvádí pravidelná setkání s asistenty pedagoga, které koordinuje a metodicky vede, pomáhá při integraci žáků, pracuje se třídou a jednotlivými žáky, spolupracuje s pedagogy, s vedením, s orgánem právní ochrany dětí a mládeže, pedagogicko psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem a podle potřeby spolupracuje na individuálním vzdělávacím plánu.

Běžný pracovní režim třetího respondenta zahrnuje vyučování ve třídě, kde se nachází žák s poruchami autistického spektra s asistentem pedagoga, žák s ADHD a další s druhým stupněm podpůrných opatření. Respondent uvádí, že výuku přizpůsobuje potřebám žáků. Po vyučování má buď speciálně pedagogickou péči, intervenci nebo hodiny logopedie. O přestávkách zůstává ve třídě, aby zabránil nežádoucímu chování.

Denní pracovní režim v případě dalšího respondenta začíná přípravou a následně přímou prací s žáky mající podpůrná opatření. Po vyučování vykonává pozici vedoucího školní družiny.

Další respondent začíná ráno logopedií s žáky prvních tříd a následně vyřizuje e-maily a telefonáty s poradnami a rodiči. Po této nepřímé práci si chystá přípravu na hodiny speciálně pedagogické péče a v průběhu vyučování provádí náslechy v hodinách. Odpoledne zahrnuje schůzky s rodiči, učiteli, asistenty pedagoga, vedoucím nebo čas využívá k přípravě hodin speciálně pedagogické péče.

Otázka č. 15	
V čem vidíte ve své profesi klady a v čem záporny?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Pozitiva	„možnost individuálního přístupu k žákovi a jeho potřebám, možnost povzbuzení jeho sebevědomí, pocit zažitého úspěchu a pochvaly.“
Negativa	„nezachráním" jednou hodinou týdně žákovy potíže. Je nutná práce s rodiči doma. Ve třídě, kde je více než dvacet žáků a několik jich má výukové potíže nebo i IVP, je pro učitele nesmírně náročné všem těmto žákům se věnovat podle jejich potřeb. Není to v lidských silách. V tomto vidím velké minus inkluze.“
Respondent 2	
Pozitiva	„Vidím převahu kladů.“
Negativa	„nastavení inkluze ve školách obecně v některých aspektech“
Respondent 3	
Pozitiva	„děti, radost, kreativita, různorodost“
Negativa	„zbytečné papírování“
Respondent 4	
Pozitiva	„mohu děti obohatit o nové vědomosti, zkušenosti, také mohou obohatit ony mě. V případě dětí z nepodnětného prostředí jim mohu pomoci.“
Negativa	„v nespoupráci s rodiči, nechota pomoc jejich dítěti, nebo zkreslené představy o jejich dítěti. Často i v nedostatku času, protože speciální pedagog často vykonává i další funkce.“
Respondent 5	
---	Nezodpověděla

Tabulka č. 15

Profese speciálního pedagoga je významná svoji různorodostí, což dává pedagogovi možnost rozvíjet svoji kreativitu a obohacovat tak žáky různými prostředky, metodami a přístupy. Při práci s žákem kladou pedagogové důraz na individuální potřeby žáků. První respondent vidí klady v možnostech povzbuzení, kdy bere na zřetel, aby dítě zažilo pocit úspěchu a pochvaly. Jeden z respondentů také uvádí, že rád obohacuje děti o nové poznatky a zároveň žáci obohacují jeho. Rád pomáhá dětem z nepodnětného prostředí.

Co se týče negativ této profese, zmínil jeden respondent nedostatky inkluzivního vzdělávání, jelikož je ve třídě více než dvacet žáků a několik z nich má individuální vzdělávací plán a není možné se každému věnovat naplno. Jedna hodina práce za týden není efektivní v případě, že zákonní zástupci nepracují s dítětem i doma. Často mají zákonní zástupci také zkreslené představy o jejich dítěti a nechtějí si připustit jistá specifika. Taková spolupráce je potom náročná. Speciální pedagogové jsou vytíženi aktivními pracemi se žáky a nezbyvá pak čas na jiné

funkce, jako je administrativa, komunikace přes telefon se zákonnými zástupci, školskými poradenskými zařízeními apod.

Otázka č. 16	
Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Dle potřeby	„S učiteli komunikuji podle potřeby během dne a pracovního týdne. Jak projdu chodbou o přestávce, podle potřeby mě "odchytávají" a říkáme si, co je aktuálně potřeba např. procvičit v čj anebo já sdílím své postřehy z individuální nebo skupinové práce se žákem.“
Respondent 2	
Neustále	„Každý den“
Respondent 3	
Nepravidelně	„Pokud potřebuje některý jiný učitel pomoci jak s žákem pracovat, nebo zda žáka poslat do poradny tak poradím, ale nemáme pravidelné schůzky.“
Respondent 4	
Kontinuálně	„Téměř denně“
Aktuálně	„...v případě obtíží, ať již u jednotlivce či ve skupině, komunikujeme hned.“
Respondent 5	
Průběžné	„Je to různé – s někým pravidelně (třeba i každý týden)“
Individuální	„...s někým párkrát za pololetí neformálně nebo až když se vyvstane nějaký problém.“

Tabulka č. 16

Komunikace s třídním učitelem je u všech respondentů různá. Dva respondenti odpověděli, že s třídními učiteli komunikují každý den a v případě potřeby ihned. U ostatních respondentů je komunikace pouze dle potřeby. První respondent uvádí, že s třídními učiteli komunikuje o přestávkách mezi vyučováním. Třetí respondent komunikuje s třídním učitelem v případě jeho potřeby, kdy si o to sám pedagog zažádá, ale chybí zde pravidelné schůzky. Poslední respondent uvádí různá setkání s třídními učiteli dle potřeb. S některými se setkává párkrát za pololetí nebo až v případě obtíží.

Otázka č. 17	
Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Spolupráce	„Výchovná poradkyně mi předává zprávy žáků vyšetřených v pedagogicko psychologické poradně, kterým byl navržen předmět speciálně pedagogické péče. Domlouváme spolu nákup pomůcek. Výchovná poradkyně je objednává.“
Respondent 2	
Volba povolání	„Určitě ohledně volby povolání – dotazníkové šetření v 8. třídách...“
Dle potřeb	„...spolupráce je nastavena podle potřeby řešit aktuální problémy týkající se žáků.“
Respondent 3	
Dle potřeb	„Většinou jen když je potřeba vyšetření žáka v pedagogicko psychologické poradně.“
Respondent 4	
Nespolupráce	„Nespolupracuji.“
Respondent 5	
Administrativa	„Často, dělíme se i o část papírování a domlouváme...“
Spolupráce	„...radíme se a řešíme případy často společně.“

Tabulka č. 17

Spolupráce speciálních pedagogů s výchovným poradcem je z většiny uvedených odpovědí nastavená podle potřeby řešení aktuálních problémů týkajících se žáků. Výchovná poradkyně prvnímu respondentovi předává zprávu žáků vyšetřených pedagogicko psychologickou poradnou, kterým byl navržen předmět speciálně pedagogické péče. V případě speciálních vzdělávacích pomůcek se společně domlouvají na jejich nákupu. U třetího respondenta komunikace s výchovným poradcem nastává až tehdy, kdy je potřeba vyšetření žáka v pedagogicko psychologické poradně. Další respondent hodnotí komunikaci jako častou. Společně se radí a řeší nastalé situace u žáka. Pouze jeden respondent uvedl, že nespolupracuje s výchovným poradcem.

Otázka č. 18	
Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Nespolupráce	„S metodikem nespolutracuji.“
Respondent 2	
Aktuálně	„Spolutracujeme dle aktuálních potřeb.“
Nárazově	„...společně se účastníme jednání s OSPOD nebo případových konferencí.“
Respondent 3	
Profese	„Jsem metodik prevence pro 1. a 2. ročník,....“
Spolutráce	„...s druhou metodičkou často konzultujeme chování a reakce žáků či rodičů.“
Respondent 4	
Dle potřeb	„V případě problému se obracím na metodika prevence, podle potřeby – předcházení nežádoucích jevů ve třídě,....“
Konzultace	„...v případě konzultuji své rozhodnutí, jak řešit daný problém atp.“
Respondent 5	
Operativně	„Méně, jsem součástí poradenského týmu na škole a řeším sociálně patologické jevy a výchovné obtíže, pokud se týkají klientů se SVP.“

Tabulka č. 18

Spolutráce s metodikem prevence je dle aktuálních potřeb u všech výpovědí. Mnohdy se speciální pedagogové obrací na metodiky prevence ohledně rady či pomoci s vyvstalým problémem a konzultují svá rozhodnutí. Druhý respondent se společně s metodikem prevence účastní jednání s orgánem právní ochrany dětí a mládeže nebo případových konferencí. Jeden respondent dokonce uvedl, že zároveň jako speciální pedagog pracuje i na pozici metodika prevence a konzultuje chování a reakce žáků s jinou metodičkou. Pouze jeden respondent uvedl, že s metodikem prevence nespolutracuje.

Otázka č. 19	
Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Konzultace	„Sdílím kancelář se školní psycholožkou, některé nejasnosti konzultuji s ní. Například, když si nevím rady s výsledkem orientační diagnostiky.“
Respondent 2	
Profese	„Jsem školní psycholog a speciální pedagog v jedné osobě, takže spolupráce každodenní.“
Respondent 3	
Absence	„Nemáme, ale braly bychom.“
Respondent 4	
Absence	„Ve škole nemáme psychologa.“
Respondent 5	
Absence	„Škola nemá školního psychologa ani žádnou náhradu.“
Ojediněle	„Občas telefonát s psychologem/psychiatrem klienta, ale je to ojedinělé. Takle spolupráce mi chybí.“

Tabulka č. 19

Komunikace a spolupráce se školním psychologem je z pěti výpovědí pouze u dvou respondentů. V prvním případě respondent sdílí kancelář se školním psychologem, takže s ním konzultuje téměř vše a v druhém případě je respondent současně speciálním pedagogem i školním psychologem. Ostatní respondenti uvádí, že na jejich škole školní psycholog nepůsobí, což hodnotí negativně. Občasné konzultace s externím psychologem či psychiatrem nestačí.

Otázka č. 20	
Kdo komunikuje s rodiči daného žáka?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Speciální pedagog	„S rodiči žáka komunikuji já,...“
Ostatní odborníci	„...výchovný poradce a třídní učitel.“
Respondent 2	
Speciální pedagog	„komunikuji s rodiči často (řešení problémů ve škole, účast na soudním jednání ohledně žáků, řešení rodinných a vztahových záležitostí),...“
Ostatní odborníci	„...komunikuje s rodiči školské poradenské pracoviště, zástupce vedení školy, někdy i výchovný poradce (týmová práce), ostatní členové školského poradenského pracoviště řeší s rodiči také svoje záležitosti.“
Respondent 3	
Pedagog	„Třídní učitel.“
Respondent 4	
Pedagog	„Třídní učitel.“
Respondent 5	
Speciální pedagog	„Já,...“
Ostatní odborníci	„...učitelé, výchovný poradce / metodik prevence, případně vedení školy.“

Tabulka č. 20

S rodiči daného žáka komunikuje ve většině případů speciální pedagog a třídní učitel. Mezi další odborníky, kteří komunikují s rodiči, patří výchovný poradce, zástupce vedení školy ojediněle i metodik prevence. V případě potřeby s rodiči komunikují pracovníci ze školského poradenského pracoviště.

Otázka č. 21	
Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)?	
Kód	Přímá výpověď účastníka
Respondent 1	
Terénní spolupráce	„Pracovníci speciálně pedagogického centra a pedagogicko psychologické poradny přijíždí po domluvě s výchovným poradcem do školy. Chodí do tříd, kde si to učitelé vyžádali kvůli potížím některého žáka nebo do tříd, kde jsou integrovaní žáci.“
Komunikace	„Mohu se na ně obrátit telefonicky nebo mailem, což také využívám.“
Respondent 2	
Spolupráce	„Spolupráce funguje vcelku optimálně.“
Respondent 3	
Písemně	„U dětí s lehčími formami podpůrných opatření písemně – doporučení k vyšetření ze školy, zpět dostaneme zprávu.“
Hodnocení	„Pokud jde o žáka s přiznaným podpůrným opatřením a individuálním vzdělávacím plánem – tak ještě navíc jednou ročně vypracováváme zhodnocení IVP.“
Terénní spolupráce	„Pokud dítě dostane navíc i asistenta - do školy přichází psycholog nebo speciální pedagog, aby viděl, jak žák pracuje, a zda opravdu asistenta potřebuje, a doporučí na další období. Tady probíhá rozhovor vyučující a pracovník pedagogicko psychologické poradny.“
Respondent 4	
Dle potřeby	„Spolupracujeme dle aktuální potřeby a situace.“
Respondent 5	
Komunikace	„Telefonicky, mailem, ...“
Náslechy	„...náslechy cca 1x za rok u klientů především s asistentem pedagoga.“

Tabulka č. 21

Komunikace se školskými poradenskými zařízeními jako je pedagogicko psychologická poradna či speciálně pedagogické centrum se vyskytuje ve všech výpovědích respondentů. Pracovníci školských poradenských zařízení přijíždí po domluvě s výchovným poradcem do škol a chodí do tříd, do kterých si to vyžádali učitelé kvůli obtížím některých žáků nebo do tříd, kde se nachází žáci v inkluzivním vzdělávání. V případě podpůrných opatření u žáka se komunikuje pravidelně i písemnou formou, jakou je doporučení k vyšetření ze strany školy. Škola od školského poradenského zařízení následně obdrží zprávu. Jedná li se o žáka s přiznaným stupněm podpůrného opatření a s vystaveným individuální plánem, speciální pedagog společně s pracovníkem školského poradenského zařízení a s týmem odborníků dané školy vypracovává hodnocení. Pokud má žák v rámci podpůrného opatření asistenta pedagoga, přichází do školy psycholog nebo speciální pedagog, aby zhodnotil, zda žák asistenta pedagoga potřebuje a v případě nutné potřeby ho doporučí na další období. V tomto případě probíhá rozhovor s vyučujícími a s pracovníkem ze školského poradenského zařízení.

6.3 Zodpovězení výzkumných otázek

VO č. 1: „*Jaká úroveň vzdělání je potřebná ke kvalitnímu vykonávání profese speciálního pedagoga působícího na škole?*“

Kvalifikaci k profesi speciálního pedagoga lze získat vzděláním v magisterském studijním programu Speciální pedagogika, který upravuje zákon číslo 563/2004 sbírky. Ten umožňuje absolventům magisterských oborů zaměřených na pedagogiku získat kvalifikace speciálního pedagoga doplňujícím studiem k rozšíření jejich odborné kvalifikace. Tento zákon zároveň nerozlišuje školního speciálního pedagoga a speciálního pedagoga. Studium musí být akreditováno v systému pravidel stanovených ve vyhlášce č. 317/2005 Sb. Oprávnění vykonávat tuto profesi je možno v České Republice získat vzděláním v akreditovaném programu na Univerzitě Karlově v Praze, Univerzitě Palackého v Olomouci a na Masarykově Univerzitě v Brně.

Všichni respondenti tato kritéria splňují. Dva z nich uvedli studium na pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde je možnost studovat obor speciální pedagogiky prezenční nebo kombinovanou formou studia. Jeden respondent studoval pětiletý obor tzv. navazující a druhý respondent zvolil studium oboru Učitelství pro první stupeň a speciální pedagogika. Respondent, který studoval na Univerzitě Karlově v Praze, zvolil obor psychologie edukativní a školní speciální pedagogika. Jeden z pěti respondentů v současné době dokončuje studium speciální pedagogiky v zahraničí na DS Wrocław v Polsku. Zbylí respondenti odpověděli bez pojmenování konkrétní vysoké školy studium speciální pedagogiky. Tři z uvedených respondentů mají rozšířené vzdělání. Jako je například studium oboru psychologie na Pražské psychologické fakultě, studium sociální pedagogiky nebo kurz logopedického asistenta.

VO č. 2: „*Jaká je náplň práce speciálního pedagoga působícího na škole?*“

Náplň práce speciálního pedagoga je velmi různorodá a odvíjí se od pracovního úvazku a od vystalých požadavků dané školy. Záleží také na množství

žáků, kteří mají speciální vzdělávací potřeby nebo na počtu žáků s výchovnými problémy, u nichž se vyskytují jisté sociálně patologické jevy. Ve většině případů speciální pedagogové pracují s žáky, kteří potřebují k naplnění svých vzdělávacích možností poskytnutí podpůrných opatření. S tím souvisí přidělení prvního stupně podpůrných opatření žákovi i spolupodílení se na plánu pedagogické podpory, který má za cíl podpořit žáka, u kterého se vyskytují mírné obtíže ve vzdělávání. Obsahuje stručný popis obtíží žáka, změny metod a postupů ve vyučovacím procesu, organizaci výuky a také závěrečné hodnocení. Plán pedagogické podpory zpracovává tým odborníků dané školy, do něhož spadá i speciální pedagog. V případě, že plán pedagogické podpory selhává, kontaktuje speciální pedagog školské poradenské zařízení jako je pedagogicko psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum a společně kooperují na dalších postupech. Dalším postupem je spolupráce odborníků na zvýšení stupně podpůrného opatření. Speciální pedagog společně s dalšími odborníky dané školy podává žádost do školského poradenského zařízení pro změnu vzdělávacího plánu. Pracovníci školských poradenských zařízení dojíždějí do škol a provádějí náslechy ve vyučování, aby zjistili, jak velkou míru podpory žák potřebuje. Následně speciální pedagog obdrží zprávu s doporučeným stupněm podpůrného opatření, se kterou dále pracuje. Ve druhém stupni podpůrných opatření se speciální pedagog zaměřuje na individuální vzdělávací plán žáka a ve třetím stupni se může setkat s přiděleným asistentem pedagoga žákovi.

Běžný pracovní den respondentů probíhá u každého jinak, avšak v každém případě má speciální pedagog přehled o všech žácích s podpůrným opatřením a provádí pravidelné hodiny speciálně pedagogické péče a intervence s nimi. Následně se setkává, koordinuje a metodicky vede asistenty pedagogů. Nedílnou součástí práce speciálního pedagoga je i spolupráce s jednotlivými žáky a učiteli, s vedením školy a se školskými poradenskými zařízeními. Projevuje li nějaké žák i známky sociálně patologických jevů spolupracuje i s orgánem právní ochrany dětí a mládeže. K této profesi patří i administrativní činnosti, jako je telefonická komunikace s rodiči a ostatními uvedenými zařízeními, vyřizování elektronické a papírové korespondence.

VO č. 3: „*Jakými dovednostmi a schopnostmi by měl disponovat speciální pedagog působící na škole?*“

Dovednosti a schopnosti speciálního pedagoga úzce souvisí s jeho kvalifikací. To obsahuje výzkumná otázka číslo jedna, která popisuje, jaké vzdělání speciální pedagog potřebuje k vykonávání jeho profese. Speciální pedagog by se měl tedy vyvarovat neodborným postupům a zastaralým metodám, které by mohly mít negativní vliv na žáky. Respondenti v rozhovorech vypověděli i zkušenosti s určitými neprofesionálními přístupy jiných pedagogů, kterým je vhodné se vyhnout. Mezi takovou neodbornost patří například stereotypní předsudky vůči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Výpověď jednoho respondenta poukazuje na problém tzv. škatulkování, kdy učitelé hodnotí nepozorné žáky, mající například ADHD, jako nevychované. Další respondent ve své výpovědi popisuje zkušenost s pedagogickými pracovníky, kteří neberou v potaz speciální potřeby žáků, navzdory tomu, že byly o těchto specifikách informování na poradě pedagogických pracovníků. Tito učitelé zapomínají na odlišné přístupy a hodnotící kritéria u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a zachovávají standardní postupy při výuce. Někteří pracovníci nechtějí své klasické vyučovací metody měnit a využívají stereotypní, univerzální řešení situací bez hledání způsobů a možností, jak s těmito žáky pracovat. V profesi speciálního pedagoga je důležité uvědomění si individuálních potřeb žáka a jeho rodiny v daný čas.

V některých případech, jak uvedli respondenti ve svých odpovědích, může nastat problém komunikaci se zákonnými zástupci, kteří se neradi ztotožňují s faktem, že zrovna jejich dítě vyžaduje speciální vzdělávací a výchovné postupy. Zákonní zástupci se často spoléhají na formování jejich dítěte ze strany učitelů a dalších odborníků a v domácím prostředí nejsou schopni nebo odmítají tyto odlišné postupy dodržovat. Díky tomu nemusí u dítěte docházet ke zlepšování nebo je proces zpomalen. Proto by měl být speciální pedagog schopen vyvarovat se pocitu, že jeho práce nemá smysl a dokázat si nastolit hranice jeho kompetencí a nepřekračovat je. Žáci, kteří přichází do kontaktu se speciálním pedagogem, se často nachází ve vypjatých situacích, například kvůli neúspěšnosti ve škole, výchovným problémům, či problémům v domácím prostředí jako je rozvod rodičů. Svěřují se speciálnímu pedagogovi se svými problémy, což může vézt k vybudování nezdravého citového

pouta. Pracovník v této pozici by měl být schopen ohlídat si své profesní hranice a udržet si dostatečný přirozený odstup od žákova problému.

Zásadní schopností speciálního pedagoga je i motivace žáků ke spolupráci s ním. Při hodinách speciálně pedagogické péče je klíčovým prvkem vybudování důvěrného vztahu, aby byl žák schopen se otevřeně projevit i přes bariéru studu. Speciální pedagog by měl být schopen motivovat žáky ke spolupráci zábavnou a atraktivní činností, jako jsou různá pohybová cvičení či jiné pomůcky pro práci. Takovými mohou být například kinetický písek a stíratelné tabulky. Všichni respondenti, kteří byli součástí tohoto výzkumu, využívají k motivaci žáků určitý typ odměny, která může být formou motivačního deníčku s hodnocením úspěchů, či formou razítek a smajlíků. Na závěr spolupráce může pracovník nabídnout sladkost. Při práci je nutné respektovat únavu žáků a využívat relaxačních technik buď to v průběhu aktivit či na závěr. Žáci vyžadující zvláštní péči mohou pociťovat nedostatek pozitivních hodnocení. Z toho důvodu je pro ně zásadní zažít pocit úspěchu, který je motivuje k dalším postupným krokům, při budování základu a předpokladu učení.

VO č. 4: „*Jaké osobní charakterové vlastnosti jsou užitečné v profesi speciálního pedagoga působícího na škole?*“

Speciální pedagogika je velmi různorodá vědní disciplína, která zahrnuje vědomosti z dalších vědních oborů. Právě díky tomu je v profesi speciálního pedagoga důležitá multidisciplinárnost a spolupráce s dalšími odborníky. V dané profesi se pracovník setkává s žáky vyžadující zvláštní péči, s čímž souvisí individuální přístup, který nabízí širokou škálu variability. S každým novým žákem pracovník hledá nové metody a postupy, čemuž pomáhá i pravidelná forma sebevzdělávání. Pozice speciálního pedagoga patří mezi tzv. pomáhajících profesí. Pomáhající profese je obecný termín pro ta povolání, která jsou založena na pomoci druhým lidem. Tyto profese spojují určité společné rysy, mezi něž patří vztah mezi klientem a pracovníkem nebo zapojení vlastních osobnostních složek. Pracovníci si většinou tuto profesi zvolí kvůli uspokojení jejich potřeby pomáhat lidem. Na druhé straně spektra pak hrozí rychlejší nástup syndromu vyhoření. Pedagogové tak využívají svých schopností šarmu a vtípu. Při závažnějších situacích by měli

dosahovat schopnosti empatie, vzhledu a korespondovat s citlivostí dítěte. Speciální pedagog však pracuje se specifickou klientelou, vyžadující odlišný přístup než ostatní žáci. Proto by měly mít jeho osobnostní předpoklady přesah i do jiných odvětví jako je třeba psychologie, psychoterapie, sociologie, apod. Z tohoto důvodu by měl brát neustále zřetel na rozvoj a budování vlastní osobnosti. Například učení se zvládání krizových a stresových situací, komunikace s žáky a zákonnými zástupci v zátěžových situacích, čímž může předcházet vyhoření. Důkazem toho je i uvědomění si vlastní sebereflexe.

Většina respondentů toho výzkumu uvedla jako náročnou schopnost zpracovat očekávané výsledky kvůli nedostatku kladných zpětných vazeb od zákonných zástupců či samotných dětí. V této profesi je tedy důležité, jak již autorka uvedla ve vedlejší výzkumné otázce číslo tři, dokázat si nastolit hranice svých kompetencí a nepřekračovat je i díky nezdravému citovému poutu, které v této profesi může nastat. Vnímání psychické zátěže je u každého jedince odlišná. Základem motivace k profesi je spokojenost na pracovišti, jak z hlediska vedení, tak i prostředí ve kterém se nachází. Pracovník by měl mít kolem sebe tým odborníků, na který se lze obrátit v případě nesnáží. Ve školském systému není nabídnuta pomoc v rámci supervizí a proto je pro speciálního pedagoga zásadní dodržovat vlastní duševní hygienu, jakožto prevenci proti syndromu vyhoření.

VO č. 5: „*Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?*“

Sociálně patologické jevy se dle výpovědí respondentů objevují na všech základních školách, na kterých působí. Nejčastější výpovědí na tuto otázku byla šikana, což je zastřešující termín pro opakované agresivní chování vůči druhé osobě. Každá škola má jistá preventivní opatření, která mají za úkol minimalizovat riziko výskytu šikany, avšak škola musí být vždy připravena na situaci výskytu tohoto sociálně patologického jevu. Školské zařízení by mělo být schopno zvážit závažnost šikany, a zda je kompetentní tento nežádoucí jev řešit či je vhodné zažádat o pomoc zvenčí. Z tohoto důvodu je důležitá role metodika prevence.

Dalším častým sociálně patologickým jevem byla dle výpovědí uvedena agresivita žáků, záškoláctví, drobné krádeže, závislosti a rasismus, který je nejčastěji

cílen proti romskému etniku. Další výpovědi uváděli poruchy příjmu potravy, které jsou jedním z nejrozsáhlejších problémů převážně u dívek pubertálního období. Dívky se často zhlédnou v ideálu krásy a drží drastické diety, které mohou sklouznout k podvýživě či jiné formě z poruch příjmu potravy, jako je bulimie, bigorexie, apod. Jeden z respondentů uvedl, že je to otázka spíše pro školního psychologa, čímž subjektivně poukazuje na nekompetentnost speciálního pedagoga k řešení těchto nežádoucích jevů. Odpověděl však, že se může jednat i o úzkostné žáky trpící důsledky rozvodu rodičů. S tímto problémem by měl speciální pedagog také umět pracovat a to hlavně v případě, že na jejich školském zařízení chybí pozice školního psychologa.

Odpovědi respondentů naznačují, že sociálně patologické jevy přenechávají v kompetenci metodikům prevence, tudíž jejich úloha v prevenci sociálně patologických jevů spočívá pouze v přenosu informací jiným odborníkům.

VO č. 6: „Jaká je spolupráce pedagogických pracovníků se speciálním pedagogem?“

Jak již autorka uvedla v jiných výzkumných otázkách je speciální pedagogika multidisciplinární obor a je zapotřebí spolupráce s celým týmem odborníků působících nejen na školském zařízení. Zvláště důležitá je spolupráce s třídním učitelem, který je s daným žákem v nejužším kontaktu a je i prostředníkem při komunikaci se zákonnými zástupci. Komunikace s třídním učitelem je na jednotlivých školách různá. Dle výpovědí dvou respondentů je komunikace každodenní a v případě potřeby okamžitá. Ve většině případů speciální pedagogové komunikují s třídními učiteli pouze dle potřeby mezi vyučováním. U jednoho respondenta dochází k setkávání pouze párkrát za pololetí nebo až v případě obtíží.

Spolupráce speciálních pedagogů s výchovným poradcem je z většiny uvedených odpovědí nastavená podle potřeby řešení aktuálních problémů týkajících se žáků. Výchovný poradce se u jednoho respondenta podílí na nákupu speciálně vzdělávacích pomůcek. Jeden respondent uvedl, že s výchovným poradcem nespolupracuje.

Speciální pedagogové také komunikují s metodikem prevence. Na metodiky prevence se obracejí ohledně rady či pomoci s vyvstalými problémy a vše s ním náležitě konzultují. Jeden respondent se s metodikem prevence účastní jednání s orgánem právní ochrany dětí a mládeže nebo případových konferencí. Další respondent uvedl, že zastává současně pozici speciálního pedagoga a metodika prevence, přičemž chování a reakce žáků konzultuje s jiným metodikem prevence. Pouze jeden respondent uvedl, že s metodikem prevence nespolupracuje.

Důležitou pozicí je i školní psycholog, který na třech školách z pěti dotazovaných zcela chybí, což i sami speciální pedagogové vidí jako negativum a práci s ním by uvítali. V jednom případě je respondent v pozici speciálního pedagoga i školního psychologa zároveň. Další respondent sdílí se školním psychologem kancelář a tak má možnost s ním komunikovat pravidelně. V případě, že školní psycholog na škole chybí, speciální pedagogové konzultují některé případy s externími psychology či psychiatry pomocí telefonní komunikace.

Na všech základních školách chybí pravidelná plánovaná setkávání speciálního pedagoga s třídním učitelem, výchovným poradcem, školním psychologem nebo metodikem prevence.

7 DISKUZE

V poslední kapitole se autorka zamýšlí nad limity praktické části výzkumného šetření. Zpětně hodnotí výsledky výzkumného šetření a zamýšlí se nad doporučením do praxe.

7.1 Zhodnocení práce

V teoretické části diplomové práce jsou obsaženy teoretické poznatky, bez kterých by praktická část nemohla být realizována. Praktická část se zaměřuje na výzkumné šetření, které autorka zrealizovala pomocí rozhovorů s pěti respondenty. Rozhovor a jeho otázky byly vytvořené tak, aby autorka šetřením zjistila jaká je úloha speciálního pedagoga na základních školách. Odpovědi byly přepsané a zanalyzované metodou otevřeného kódování. Tyto získané informace byly vloženy do jednotlivých tabulek a následně z nich byly interpretované získané údaje prostřednictvím techniky vyložení karet. Otázky v rozhovoru souvisely s výzkumnými otázkami a díky analýze a interpretaci autorka získala potřebné odpovědi, čímž byl splněn cíl diplomové práce.

7.2 Limity výzkumného šetření

V této kapitole autorka popisuje limity, na které narazila při psaní diplomové práce.

Jedním a největším limitem pro ni byla nemožnost osobního kontaktu s respondenty díky nouzovému stavu. Během tohoto období byl vládou nařízený zákaz volného pohybu osob a osobního kontaktu. Díky nastalé situaci byli všichni respondenti výrazně časově i psychicky vyčerpáni a akceptovali komunikaci pouze prostřednictvím elektronické formy. Na rozdíl od plánovaného osobního rozhovoru tato forma neposkytuje potřebný rozsah předaných informací. Výrazné omezení představuje nemožnost konkretizování otázek a odpovědí během rozhovoru a získávání doplňujících informací. Nejvýrazněji se to projevilo u zkoumání samotné prevence, kde respondenti odpovídali velice stručně a ze strany autorky nebylo možné tyto odpovědi dále rozklíčovat.

7.3 Doporučení do praxe

V průběhu procesu získávání informací výzkumného šetření se autorka zamýšlela nad doporučením pro praxi a nad využitím zkoumaných informací. Autorka v dané práci popisuje pracovní procesy reálných speciálních pedagogů a jejich odlišnosti na jednotlivých pracovištích. Předávané informace mohou sloužit jako užitečný inspirativní rámec pro potencionální budoucí pedagogy, ale zároveň i pro aktivní pracovníky této profese.

7.4 Rešerše

V této části diplomové práce se autorka zaměřuje na srovnávání a ověřování jednotlivých dat z jiných výzkumů.

V první části se autorka snažila vyhledat podobné výzkumy, které se zaměřovaly na popis práce profese speciálního pedagoga na školách. Podobné výzkumy autorka hledala v internetové databázi závěrečných prací. Našla zde závěrečnou práci s názvem Předpoklady pro výkon profese speciálního pedagoga (Kašová, 2012). Na začátku práce se autorka zaměřuje na obecné informace ohledně profese speciálního pedagoga. Následně na předpoklady k výkonu této profese a na samotné kompetence speciálního pedagoga. Ve výzkumné části sesbírala informace, pro které zvolila formu výzkumu případových studií. Její výsledky ohledně vzdělání, specifických schopností a charakterových vlastností speciálního pedagoga jsou srovnatelné s výzkumem této diplomové práce.

Dále autorka čerpala z českých a zahraničních publikací, které se zaměřují na roli speciálního pedagoga a sociálně patologické jevy. Autorka se inspirovala informacemi, které zužitkovala ve své práci.

ZÁVĚR

Vzdělávací proces je obecně důležitý pro celou společnost. Pedagogové značně ovlivňují vývoj osobnosti dítěte. V současné době nabývá důležitosti pozice speciálního pedagoga především díky zavádění inkluzivního vzdělávání v posledních letech. Pro speciální pedagogy to znamená překonávat nové výzvy a přicházet s novými progresivními přístupy. To spolu přináší zvýšenou zátěž pro samotné speciální pedagogy. A především pedagogové staršího věku, kteří tuto činnost vykonávali již delší dobu před změnou obecných inkluzivních pravidel, mohou mít sklony k využívání zastaralých metod. Po zavedení inkluzivních pravidel dochází k postupným změnám, ale ani jeden z respondentů nepracuje v ideálním prostředí, co se týče personálu, komunikačních způsobů a obecných inkluzivních metod tak je uvedeno v zákonech a vyhláškách.

Teoretická část diplomové práce obsahuje definici profese speciálního pedagoga, jeho profil či nutné vzdělání k výkonu této pozice. Autorka se dále zaměřuje na konkrétní sociálně patologické jevy, které se na základních školách vyskytují.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření, které autorce pomohlo odpovědět na hlavní otázku, a sice jaká je úloha speciálního pedagoga v prevenci sociálně patologických jevů. Ze zkoumaných pěti respondentů z různých školských zařízení vyplývá, že speciální pedagogové přenechávají tuto činnost školním metodikům prevence a jejich úloha je tak značně redukována a spočívá v přenosu informací jiným odborníkům.

Výsledky této diplomové práce mohou být dále využity k hlubšímu zkoumání funkce speciálního pedagoga.

ZDROJE

- ATKINSON, Rita L. 2003. Psychologie. Praha: Portál. ISBN 80-7178-640-3.
- BARÁKOVÁ, Petra. 2011. Sociálně patologické jevy. Olomouc. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce PhDr. Kamila Holásková Ph.D.
- BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. 2017. Slovník sociální patologie. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.
- BENDL, Stanislav. 2003. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.
- CARDOVÁ, Ilona. 2010. Patologické jevy u dětí a mládeže. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jiří Pelikán, CSc.
- ČERMÁK, I. 1995. Osobnostní přístup k agresi: otevřená koncepce. Československá psychologie: Časopis pro psychologickou teorii a praxi, Praha: Academia. ISSN 0009-062X.
- Duševní poruchy a poruchy chování. 1992. Popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka: Mezinárodní klasifikace nemocí. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 8085121379.
- EMMEROVÁ, Ingrid. 2007. Prevencia Sociálnopatologických javov v školskom prostredí Ingrid Emmerová. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. 2014. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
- GAJDOŠOVÁ, Eva a Gabriela HERÉNYIOVÁ. 2006. Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. Praha: Portál. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 8073671158.
- GÉRINGOVÁ, Jitka. 2011. Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou. Praha: Triton. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7387-394-3.
- GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. 2013. Sociologie. Praha: Argo. ISBN 9788025708071.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2015. Psychologický slovník. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.

HARTL, Pavel. 2004. Stručný psychologický slovník. Vyd. 1. Praha: Portál. 311 s. ISBN 8071788031.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. 2007. Sociologie výchovy a školy. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-327-7.

HAVLÍNOVÁ, Miluše. 1998. Program podpory zdraví ve škole: rukověť projektu Zdravá škola. Praha: Portál. ISBN 80-7178-263-7.

HENDL, Jan. 2012. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0219-6.

KAŠE, Jan. 2007. Alkohol, nikotin a minimální preventivní programy škol. Prevence.

KAŠOVÁ, Maria. 2012. Předpoklady pro výkon profese speciálního pedagoga [online]. Brno [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1479834137.pdf>. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Lenka Slepíčková, Ph.D.

KOLÁŘ, Michal. 2001. Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. Praha: Portál. ISBN 80-7178-513-x.

KOPECKÁ, Ilona. 2011. Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3877-2.

KOTLÁN, Igor. 2009. Základy společenských věd I.: psychologie, sociologie, filozofie, právo, ekonomie: shrnutí okruhů. Brno: Institut vzdělávání Sokrates. ISBN 9788086572611.

Kvapilík J., Svobodová A. a kol. 1985. Člověk a alkohol. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství. 1. vydání, ISBN 08-091-85

KYRIACOU, Chris. 2005. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-945-3.

MALÁ, Eva a Pavel PAVLOVSKÝ. 2010. Psychiatrie: [učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese]. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-723-7.

MATOUŠEK, Oldřich. 2016. Slovník sociální práce. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 9788026211549.

MIOVSKÝ, Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLPACHR, P. 2001. Sociální patologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita. 104 s. ISBN 80-210-2511-5

NEŠPOR, Karel a Hana PROVAZNÍKOVÁ. 1997. Slovník prevence problémů působených návykovými látkami pro rodiče a pedagogy. 2., rozšř. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7071-050-0.

NOVÁKOVÁ, Dagmar. 1993. Metodika protidrogové prevence pro pedagogy. Praha: Národní centrum podpory zdraví. ISBN 80-7071-006-3.

POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. 2002. Patologické závislosti. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. ISBN 80-86568-02-4. psychologie, 49(3)

ROOM, Robin. 2002. Alcohol and the developing world: a public health perspective. Helsinki: Finnish Foundation for Alcohol Studies in collaboration with World Health Organization. Finnish Foundation for Alcohol Studies (Series), v. 46. ISBN 9519192638.

ŘÍČAN, Pavel. 1995. Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

TRNKOVÁ, Pavla. 2006. Kvalita života speciálního pedagoga. Brno. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Evžen Řehulka.

VÁGNEROVÁ, Kateřina a Markéta BAJEROVÁ. 2009. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VANDÁKOVÁ, Katarína. 2018. Využitie muzikálového umenia u ľudí s mentálnym postihnutím [online]. Olomouc [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/spje1d/>; . Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Kristýna Krahulcová, Ph.D.

Velký sociologický slovník. 1996. Vyd. 1. Praha: Karolinum, s. 749- 1627. ISBN 80718431052.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. 2008. Sociální psychologie. 2., přeprac. a rozšř. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

ZVOLSKÝ, Petr. 1996. Speciální psychiatrie. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-203-6.

Webové adresy

A.N.O. – Asociace nestátních organizací [online]. Praha [cit. 2020-02-24].
Dostupné z:

<http://www.asociace.org/alkohol-a-deti/>

Archiv - Dotační program pro oblast prevence: 2013-2018. MŠMT [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-program-pro-oblast-prevence-2013-2018>

Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (2016), Evropská zpráva o drogách 2016: Trendy a vývoj, Úřad pro publikace Evropské unie, Lucemburk

Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu. Pražské centrum primární prevence [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwjT3Lypn5zpAhUM0uAKHUIjBFAQFjABegQICBAB&url=http%3A%2F%2Fwww.msmt.cz%2Ffile%2F16437%2Fdownload%2F&usg=AOvVaw2AZZzhomONGjXSAw6PD1n>

Metodické dokumenty (doporučení a pokyny): Aktualizované přílohy Metodického doporučení - Alkohol, Návykové látky, Tabák. MŠMT [online]. [cit. 2020-05-04].
Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/aktualizovane-prilohy-metodickeho-doporuceni-alkohol>

Metodické dokumenty (doporučení a pokyny): Strategie, koncepce, metodiky 2019 - 2027. MŠMT [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické dokumenty (doporučení a pokyny) [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické dokumenty (doporučení a pokyny) [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027 [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Národní strategie primární prevence 2019-2027. Archiv, MŠMT ČR [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/archiv-4>

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027. MŠMT [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Portál prevence rizikového chování: Centrum sociálních služeb Praha - Pražské centrum primární prevence [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z:

<http://www.prevence-praha.cz/minimalni-preventivni-program/manual-pro-tvorbu-mpp-zakladni-pojmy>

Project D.A.R.E. Outcome Effectiveness Revisited. Am J Public health [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1448384>

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012. MŠMT 2019 [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiQwMir_JrpAhXBqHEKHdBuBnUQFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fwww.msmt.cz%2Ffile%2F7323_1_1%2F&usg=AOvVaw1ldJJggUz6DGAXGCfZTpEG

Systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků. Systém primární prevence rizikového chování [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/11cs_4.pdf&original=primarni_prevence.pdf

Systém výkaznictví preventivních aktivit. Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<http://www.nuv.cz/t/system-vykaznictvi-preventivnich-aktivit>

Vyhláška č. 317/2005 Sb.: Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Zákon pro lidi [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-317>

VysokeSkoly.cz: Speciální pedagogika [online]. 2000 [cit. 2020-02-19]. Dostupné z:

<https://www.vysokeskoly.cz/katalog-vs/obory/Speci%C3%A1ln%C3%AD+pedagogika>

Záškoláctví jako jeden ze sociálně patologických jevů ve školství [online]. [cit. 2020-02-28]. Dostupné z:

<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/zaskolactvi.html>

Legislativní prameny

Zákon č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (*školský zákon*), v aktuálním znění zákon č. 82/2015 Sb.

Zákon č. 563/2004 Sb., Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách, v aktuálním znění zákon č. 47/2019 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění zákon č. 401/2012 Sb.

Zákon č. 65/2017 Sb., Zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.

Vyhláška č. 197/2016 Sb., Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další vyhlášky.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Otázka č. 1 – Kdy jste se narodila?

Tabulka č. 2 – Otázka č. 2 – Jaké je vaše pohlaví?

Tabulka č. 3 – Otázka č. 3 – Proč jste zvolila tuto profesi?

Tabulka č. 4 – Otázka č. 4 – Jak obecně hodnotíte profesi speciálního pedagoga?

Tabulka č. 5 – Otázka č. 5 – Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka č. 6 – Otázka č. 6 – Jak dlouho pracujete v tomto oboru?

Tabulka č. 7 – Otázka č. 7 – Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?

Tabulka č. 8 – Otázka č. 8 – Jak dlouho pracujete na této pozici?

Tabulka č. 9 – Otázka č. 9 – S jakými žáky pracujete nejčastěji?

Tabulka č. 10 – Otázka č. 10 – Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?

Tabulka č. 11 – Otázka č. 11 - Co Vám ve své profesi dělá největší problém?

Tabulka č. 12 – Otázka č. 12 - Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?

Tabulka č. 13 – Otázka č. 13 - Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?

Tabulka č. 14 – Otázka č. 14 - Jak vypadá Váš běžný den v práci?

Tabulka č. 15 – Otázka č. 15 - V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory?

Tabulka č. 16 – Otázka č. 16 - Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?

Tabulka č. 17 – Otázka č. 17 - Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?

Tabulka č. 18 – Otázka č. 18 - Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?

Tabulka č. 19 – Otázka č. 19 - Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec?

Tabulka č. 20 – Otázka č. 20 - Kdo komunikuje s rodiči daného žáka?

Tabulka č. 21 – Otázka č. 21 - Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)?

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 1

Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 2

Příloha č. 3 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 3

Příloha č. 4 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 4

Příloha č. 5 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 5

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

(Respondent č. 1 – Otázky)

1. **Kdy jste se narodila?** 1976
2. **Jaké je Vaše pohlaví?** Žena
3. **Proč jste si zvolila tuto profesi?** Vyhovuje mi pracovní doba pedagogického pracovníka, mohu ji skloubit s péčí o rodinu
4. **Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga?** Je to zajímavá, různorodá práce. Na trhu je hodně pracovních materiálů, které při práci s žáky mohu využít. Nejsem odkázána "jen" na rozhovor. Během práce je prostor pro vytvoření vztahu se žáky. Mnohdy se svěří se svými starostmi.
5. **Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?** UK, Pedagogická fakulta obor psychologie edukativní a školní - speciální pedagogika.
6. **Jak dlouho pracujete v tomto oboru?** Jako speciální pedagog pracuji rok a čtvrt. Dosud jsem pracovala jako psycholog.
7. **Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?** Speciální pedagog na základní škole. Pracuji na poloviční úvazek.
8. **Jak dlouho pracujete na této pozici?** V této pozici rok a čtvrt.
9. **S jakými žáky pracujete nejčastěji?** Pracuji s žáky, kteří mají přiznaný předmět speciálně - pedagogické péče, nebo se žáky, kteří mají výukové potíže tzv. dys spektra. Také se žáky s poruchami koncentrace pozornosti a ADHD.
10. **Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?** Toto je spíše otázka pro školní psycholožku. Z mého pohledu je to nepřijetí někoho ve školním kolektivu - potom se zde pracuje se třídou a jednotlivcem. Bývají to také žáci úzkostní často v důsledku rozchodu rodičů nebo v důsledku školní neúspěšnosti.
11. **Co Vám ve své profesi dělá největší problém?** Největší potíží je asi čas. Práce je hodně a mám dojem, že v rámci půl úvazku zvládám množství práce za úvazek celý.
12. **Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?** Díky tomu, že pracuji s jednotlivci, dvojicemi nebo malými skupinkami do 4 žáků, mám velký prostor činnosti diferencovat, podle potřeb žáků. Zařazuji relaxaci,

rozhovor měním činnosti. Pracujeme i ve stoje nebo v relaxačním vaku - odpadá klasická tužka papír a lavice. Žáci rádi píší do kinetického písku nebo na stíratelné tabulky, zařazují pohybové a rovnovážné cvičení. Žákům nabídnu pití nebo po skončení sladkost. Respektuji jejich únavu, která po vyučování je běžná.

13. Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat? Neměl by propadnout pocitu, že to nemá smysl. Někdy se může zdát, že je obtížná komunikace s vyučujícími - tzv. "staré školy" mají sklon dávat špatné známky i za specifické chyby nebo nízkou pozornost žáka vnímají jako jeho lenost nebo nevychovanost. Jindy, pro množství žáků zejm. na 2. stupni, učitelé neberou v potaz doporučení PPP o jiném hodnocení žáků s dyslexií a dysortografií. Často pro to, že o tom ani neví. Na pedagogických poradách jsou informováni, kdo z žáků byl vyšetřen v PPP, ale během roku zapomenou. Rodiče mnohdy s dítětem doma nepracují. Začala jsem jim psát e-maily nebo telefonovat, co je potřeba s dětmi doma procvičovat. Na takovouto konkrétní výzvu obvykle reagují a začnou. Ale není v mé kapacitě takto kontaktovat všechny. Z tohoto důvodu by byl plný pracovní úvazek vhodnější. Osobní setkání s rodiči a dítětem a ukázat jim konkrétně, jak rozvíjet zrakové a sluchové vnímání, pozornost, intermodalitu atd.

14. Jak vypadá Váš běžný den v práci? Přicházím na 8.30 až 9.00. Chystám si přípravy na skupiny dětí nebo pro práci s jednotlivci. Vyřizuji emaily s rodiči nebo s vyučujícími během přestávek hovořím o žácích, kteří ke mně dochází. Dopoledne také provádím orientační speciálně pedagogickou diagnostiku. Většinou když se blíží pololetí nebo krátce po něm. Většina mé práce s žáky je od 12h do 14.30. Někteří žáci dochází i v rámci vyučování. Buď to mají doporučeno PPP, nebo po dohodě s vyučujícími si беру skupinku tzv. slabších dětí, u kterých jsem i provedla diagnostiku dílčích funkcí a kde je zjevné oslabení zrakového a sluchového vnímání nebo pozornosti.

15. V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory? Klady: možnost individuálního přístupu k žákovi a jeho potřebám, možnost povzbuzení jeho sebevědomí, pocit zažitého úspěchu a pochvaly. Zápory: "nezachráním" jednou hodinou týdně žákovy potíže. Je nutná práce s rodiči doma. Ve třídě, kde je více než dvacet žáků a několik jich má výukové potíže nebo i IVP, je

pro učitele nesmírně náročné všem těmto žákům se věnovat podle jejich potřeb. Není to v lidských silách. V tomto vidím velké minus inkluze.

- 16. Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?** S učiteli komunikuji podle potřeby během dne a pracovního týdne. Jak projdu chodbou o přestávce, podle potřeby mě "odchytávají" a říkáme si, co je aktuálně potřeba např. procvičit v čj, anebo já sdílím své postřehy z individuální nebo skupinové práce se žákem.
- 17. Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?** Výchovná poradkyně mi předává zprávy žáků vyšetřených v PPP, kterým byl navržen předmět speciálně pedagogické péče. Domlouváme spolu nákup pomůcek. Výchovná poradkyně je objednává.
- 18. Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?** S metodikem nespolupracuji.
- 19. Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec?** Sdílím kancelář se školní psycholožkou, některé nejasnosti konzultuji s ní. Například, když si nevím rady s výsledkem orientační diagnostiky. Ale to spíše bylo zpočátku mé praxe.
- 20. Kdo komunikuje s rodiči daného žáka?** S rodiči žáka komunikuji já nebo výchovný poradce a třídní učitel.
- 21. Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)?** Pracovníci SPC a PPP přijíždí po domluvě s výchovným poradcem do školy. Chodí do tříd, kde si to učitelé vyžádali kvůli potížím některého žáka nebo do tříd, kde jsou integrování žáci. Mohu se na ně obrátit telefonicky nebo mailem, což také využívám.

Příloha č. 2

(Respondent č. 2 – Otázky)

- 1. Kdy jste se narodila?** 1963
- 2. Jaké je Vaše pohlaví?** ŽENA
- 3. Proč jste si zvolila tuto profesi?** V propojení s profesí psychologa mě baví pomáhat lidem
- 4. Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga?** Náročná, přínosná, naplňující, pokud ji děláme z vnitřní motivace

5. **Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?** VŠ UPOL-PdF, speciální pedagogika (5letý obor), FF UPOL-jednooborová psychologie, Pražská psychoterapeutická fakulta
6. **Jak dlouho pracujete v tomto oboru?** 27 let
7. **Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?** Školní psycholog a speciální pedagog na ZŠ, externě-odborný asistent UPOL-KATEDRA PSYCHOLOGIE A PATOSYCHOLOGIE, psycholog a terapeut (Maltézská pomoc), lektor DVPP pro pedagogy.
8. **Jak dlouho pracujete na této pozici?** Školní psycholog a speciální pedagog na ZŠ -2 roky
9. **S jakými žáky pracujete nejčastěji?** S žáky využívající PO (PLPP), výchovné problémy, ADHD, SPU
10. **Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?** Šikana, sebepoškozování, poruchy příjmu potravy
11. **Co Vám ve své profesi dělá největší problém?** Občas spolupráce a pochopení ze strany zákonných zástupců
12. **Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?** Osobní nastavení, přístup, motivuji žáky dle věku a dle toho, co potřebují...
13. **Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?** Syndromu vyhoření
14. **Jak vypadá Váš běžný den v práci?** Pravidelné hodiny speciálně pedagogické péče a intervence, pravidelná setkání s asistenty pedagoga-koordinace a metodické vedení, pomoc při integraci žáků, práce se třídou, jednotlivými žáky, spolupráce s pedagogy, vedením, OSPOD, PPP, SPC, podle potřeby spolupráce na IVP
15. **V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory?** Vidím převahu kladů, zápor- nastavení inkluze ve školách obecně v některých aspektech.
16. **Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?** Každý den
17. **Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?** Určitě ohledně volby povolání – dotazníkové šetření v 8. třídách, spolupráce je nastavena podle potřeby řešit aktuální problémy týkající se žáků.
18. **Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?** Spolupracujeme dle aktuálních potřeb, společně jezdíme na adaptační pobyty

s žáky 6. tříd, společně se účastníme jednání s OSPOD nebo případových konferencí.

- 19. Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec? Jsem školní psycholog a speciální pedagog v jedné osobě, takže spolupráce každodenní.**
- 20. Kdo komunikuje s rodiči daného žáka? Podle kompetencí – komunikuji s rodiči často (řešení problémů ve škole, účast na soudním jednání ohledně žáků, řešení rodinných a vztahových záležitostí), komunikuje s rodiči ŠPP, zástupce vedení školy, někdy i výchovný poradce (týmová práce), ostatní členové ŠPP řeší s rodiči také svoje záležitosti**
- 21. Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)? Spolupráce funguje vcelku optimálně.**

Příloha č. 3

(Respondent č. 3 – Otázky)

- 1. Kdy jste se narodila? 1980**
- 2. Jaké je Vaše pohlaví? žena**
- 3. Proč jste si zvolila tuto profesi? Na střední škole jsme měli praxi ve speciální škole a tehdy mne toto odvětví pedagogiky velmi zaujalo - klima školy, pomůcky, zapojení pedagogů a radost žáků za každou činnost.**
- 4. Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga? + náročné, různorodé, ale v současné době důležité, – malá kladná zpětná vazba jak od žáků, tak od rodičů.**
- 5. Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání? UP Olomouc, pedagogická fakulta, obor Učitelství pro 1. stupeň a speciální pedagogika (tyflopédie, somatopedie, psychopedie), kurz logopedický asistent**
- 6. Jak dlouho pracujete v tomto oboru? Po ukončení studia 4 roky na ZŠ praktické, po dobu mateřské dovolené 6 let aktivní spolupráce na tvoření projektů pro tyto žáky, nyní 6. rok na ZŠ Zlín, kromě učitelství 1. stupeň ještě speciálně pedagogická péče 2 roky, Intervence 3 roky, Logopedická péče 5let.**
- 7. Jaká je Vaše nynější pracovní pozice? Učitelka 1. stupně ZŠ, speciální pedagog.**
- 8. Jak dlouho pracujete na této pozici? 6 let**

- 9. S jakými žáky pracujete nejčastěji?** S žáky, kteří mají výchovné problémy. Z větší části pracuji s žáky využívající podpůrná opatření, což zahrnuje i tvorbu PLPP.
- 10. Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?** ADHD, dyslexie
- 11. Co Vám ve své profesi dělá největší problém?** Doporučení PPP, každý žák z vyšetření a má přiznaná nějaká podpůrná opatření, ale bez diagnózy a problém je často v hodnocení. Často jsou zprávy z poradny podobné nebo do doporučení napíší, to co se nám ve škole osvědčilo a my jsme jim to napsali do zprávy k žádosti o vyšetření.
- 12. Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?** Individuální rozhovor, u některých motivace formou deníčku s každodenním hodnocením úspěchů (popř. neúspěchů) – písemně pro rodiče, pro děti razítka.
- 13. Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?** Přetížení. Zaškrtávání dítěte do určité diagnózy a nehledat možnosti.
- 14. Jak vypadá Váš běžný den v práci?** Letos mám ve 2. třídě autistu s asistentem, žáka s ADHD s agresí, a 2 s PO. Vyučuji tak, abych měla přehled o všech. Všechny děti potřebují péči, někteří zvýšenou. Přestože má žák asistenta, často vyžaduje mou pozornost. O přestávkách jsou děti živější a zůstávám ve třídě, abych zabránila nežádoucímu chování. Po ukončení výuky mám buď speciálně pedagogickou péči, intervence nebo logopedii skupinovou po 2 až 3 žácích se stejnou vadou. Nestíhám chodit na WC, ale mám práci ráda.
- 15. V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory?** + děti, radost, kreativita, různorodost, - zbytečné papírování
- 16. Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?** Pokud potřebuje některý jiný učitel pomoci jak s žákem pracovat, nebo zda žáka poslat do poradny tak poradím, ale nemáme pravidelné schůzky.
- 17. Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?** Většinou jen když je potřeba vyšetření žáka v PPP.
- 18. Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?** Jsem metodik prevence pro 1. a 2. ročník, s druhou metodičkou často konzultujeme chování a reakce žáků či rodičů.

19. Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec?

Nemáme, ale braly bychom ☺

20. Kdo komunikuje s rodiči daného žáka? Třídní učitel.

21. Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením

(PPP, SPC)? U dětí s lehčími formami podpůrných opatření písemně – doporučení k vyšetření ze školy, zpět dostaneme zprávu. Pokud jde o žáka s přiznaným podpůrným opatřením a individuálním vzdělávacím plánem – tak ještě navíc jednou ročně vypracováváme zhodnocení IVP. Pokud dítě dostane navíc i asistenta - do školy přichází psycholog nebo speciální pedagog, aby viděl, jak žák pracuje, a zda opravdu asistenta potřebuje, a doporučí na další období. Tady probíhá rozhovor vyučující a pracovník PPP.

Příloha č. 4

(Respondent č. 4 – Otázky)

- 1. Kdy jste se narodila?** 1978
- 2. Jaké je Vaše pohlaví?** ženské
- 3. Proč jste si zvolila tuto profesi?** Umožňuje pomáhat jiným. Jedná se o velmi široký obor, kde se můžeme setkat s různými typy diagnóz, navíc ani určitý typ diagnózy ještě nezaručuje stejný přístup – každý člověk je jiný a potřebuje individuální přístup. Tak mu můžeme pomoci – hledání vhodných metod a přístupů je vlastně výzva.
- 4. Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga?** Práce je velmi časově náročná, zejména množství dokumentů, které jsou potřeba, což ubírá čas, kdy se může speciální pedagog věnovat aktivní práci s žákem. S využíváním inkluzivního vzdělávání je práce speciálních pedagogů potřebná v ještě větší míře, protože pomáhává žákům s podpůrným opatřením se začlenit do majoritní společnosti a být její součástí.
- 5. Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?** Specializace v pedagogice – Sociální pedagogika, bakalářský obor. V současnosti studuji na DS Wroclaw – obor Speciální pedagogika, předškolní pedagogika a učitelství 1. stupně ZŠ.
- 6. Jak dlouho pracujete v tomto oboru?** 5 let

- 7. Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?** Učitelka 1. stupně, vychovatelka ŠD, speciální pedagog
- 8. Jak dlouho pracujete na této pozici?** Učitelka 1. st. a speciální pedagog – první rok, vychovatelka 4 roky
- 9. S jakými žáky pracujete nejčastěji?** S podpůrnými opatřeními, na plánu pedagogické podpory, na tvorbě individuálního vzdělávacího plánu, speciální poruchy učení, ADHD
- 10. Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?** Lhaní, záškoláctví, agresivní chování
- 11. Co Vám ve své profesi dělá největší problém?** Komunikace s rodiči – pochopení, že jejich dítě má problém a možnost dítěti pomoci.
- 12. Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?** Nabízet aktivity zábavnou formou. Vymezit si jasně stanovená pravidla. Motivovat formou odměny (motivační deníčky – formou smajlíků, razítek).
- 13. Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?** Aby si dítě nevytvořilo silné citové pouto, udržet si dostatečný odstup.
- 14. Jak vypadá Váš běžný den v práci?** Dopoledne se věnuji žákům s podpůrnými opatřeními, nebo si dělám přípravu. Po 5. vyučovací hodině nastupuji do družiny, kde jdeme společně na oběd, po návratu děláme aktivity dle týdenního plánu (tvoření, čtení, kresba) a pravidelně chodíme ven.
- 15. V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory?** Klady – mohu děti obohatit o nové vědomosti, zkušenosti, také mohou obohatit ony mě. V případě dětí z nepodnětného prostředí jim mohu pomoci. Zápory – v nespoupráci s rodiči, neochota pomoc jejich dítěti, nebo zkreslené představy o jejich dítěti. Často i v nedostatku času, protože speciální pedagog často vykonává i další funkce.
- 16. Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?** Téměř denně, v případě obtíží, at' již u jednotlivce či ve skupině, komunikujeme hned.
- 17. Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?** Nespolupracuji.
- 18. Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?** V případě problému se obracím na metodika prevence, podle potřeby – předcházení nežádoucích jevů ve třídě, v případě konzultuji své rozhodnutí, jak řešit daný problém atp.

- 19. Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec? Ve škole nemáme psychologa.**
- 20. Kdo komunikuje s rodiči daného žáka? Třídní učitel.**
- 21. Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)? Spolupracujeme dle aktuální potřeby a situace.**

Příloha č. 5

(Respondent č. 5 – Otázky)

- 1. Kdy jste se narodila?** 1986
- 2. Jaké je Vaše pohlaví?** žena
- 3. Proč jste si zvolila tuto profesi?** Zkušenost s osobní asistencí u dětí s kombinovanými vadami v neziskovce během SŠ, která mě oslovila a kdy jsem zjistila, že moje osobnostní kvality a talent můžou naléhat právě v této oblasti. Líbí se mi přesah mezi různými vědními disciplínami, a jak je různorodá (pedagogika, psychologie, neurověda, sociologie, komunikace, někdy až koučink...)
- 4. Jak obecně hodnotíte Vy profesi speciálního pedagoga?** Zajímavá, akční, různorodá, každý klient a případ je originál... Přínos si uvědomí až ten, kdo ji potřebuje. Je potřeba být hodně otevřený, sledovat vývoj a neustále se učit.
- 5. Jaké je Vaše doposud nejvyšší dosažené vzdělání?** Navazující magisterský obor speciální pedagogika (jednooborová – specializace logopedie, surdopedie, SPU).
- 6. Jak dlouho pracujete v tomto oboru?** 3 roky
- 7. Jaká je Vaše nynější pracovní pozice?** Školní speciální pedagog na ZŠ
- 8. Jak dlouho pracujete na této pozici?** 3 roky
- 9. S jakými žáky pracujete nejčastěji?** Žáci s podpůrnými opatřeními, ADHD
- 10. Jaké sociálně patologické jevy se na škole objevují nejčastěji?** Agresivita, drobné krádeže, záškoláctví, šikana, rasismus (romské etnikum), závislosti,...
- 11. Co Vám ve své profesi dělá největší problém?** Komunikace s učiteli (strnulost v některých postojích, neochota dělat něco jinak, předsudky dítě se SVP je grázl/nesnaží se/neučí se...). Rodiče (únava, rezignace, lpění na svých představách o dítěti). Strnulost českého školství (všichni se učí stejně, stejným způsobem, ve stejný čas...).

- 12. Jakým způsobem motivujete žáky ke spolupráci s Vámi?** Zajímavá činnost, zažít úspěch a vidět, že se zlepšují, práce s motivací a psychikou, postupné cíle a kroky, budovat základy a předpoklady učení
- 13. Čeho by se měl speciální pedagog ve své práci vyvarovat?** Hodnocení, škatulkování a univerzální rady a řešení (každý případ je unikát, hledám nejlepší řešení pro dané dítě a jeho rodinu a konkrétní učitele v daný čas).
- 14. Jak vypadá Váš běžný den v práci?** Ráno logopedie s prvňáčky před vyučováním. Dopoledne nepřímá práce, telefonáty s poradnami, rodiči,... příprava hodin PSPP, dozor, cca 4 hodiny PSPP/denně. Náslechy v hodinách. Oběd v poklusu kolem 14h. Logopedie z družinky. Odpoledne schůzky s rodiči, učiteli, asistenty pedagoga, vedením nebo nepřímá práce a příprava hodin PSPP...mám zkrácený úvazek, takže bývám v práci 3 dny v týdnu 7:30- 16h
- 15. V čem vidíte ve své profesi klady a v čem zápory?**
- 16. Jak často komunikujete s třídními učiteli o žácích?** Je to různé – s někým pravidelně (třeba i každý týden), s někým párkrát za pololetí neformálně nebo až když se vyvstane nějaký „problém“
- 17. Jak často spolupracujete s výchovným poradcem / pokud vůbec?** Často, dělíme se i o část papírování a domlouváme, radíme se a řešíme případy často společně.
- 18. Jak často spolupracujete s metodikem prevence / pokud vůbec?** Méně, jsem součástí poradenského týmu na škole a řeším sociálně patologické jevy a výchovné obtíže, pokud se týkají klientů se SVP.
- 19. Jak často spolupracujete se školním psychologem / pokud vůbec?** Škola nemá školního psychologa ani žádnou náhradu. Občas telefonát s psychologem/psychiatrem klienta, ale je to ojedinělé. Tahle spolupráce mi chybí.
- 20. Kdo komunikuje s rodiči daného žáka?** Já, učitelé, výchovný poradce / metodik prevence, případně vedení školy.
- 21. Jak probíhá komunikace mezi Vámi a školským poradenským zařízením (PPP, SPC)?** Telefonicky, mailem, náslechy cca 1x za rok u klientů především s AP.

ANOTACE

Titul, jméno a příjmení	Bc. Pavlína Očadlíková
Katedra	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce	Mgr. Veronika Růžičková, Ph. D.
Rok obhajoby	2020

Název práce	Úloha speciálního pedagoga v prevenci sociálně patologických jevů dětí a mládeže
Název práce v angličtině	The role of a special pedagogue in the prevention of socially pathological phenomena of children and youth.
Anotace práce	Diplomová práce zkoumá úlohu speciálního pedagoga v prevenci sociálně patologických jevů. Pojednává o problematice sociálně patologických jevů a jejich prevenci na základních školách. Teoretická část obsahuje popis profese speciálního pedagoga a zaměřuje se na vymezení některých sociálně patologických jevů, které se na školách vyskytují nejčastěji a na druhy a systémy jejich prevence. Praktická část diplomové práce se věnuje zkoumání úlohy speciálního pedagoga na školách a propojenost s prevencí sociálně patologických jevů.
Klíčová slova	Speciální pedagog, sociálně patologické jevy, prevence, rizikové projevy chování, základní škola, žák, speciální vzdělávací potřeby
Anotace v angličtině	The diploma thesis examines the role of a special pedagogue in the prevention of socially pathological phenomena. It deals with the issue of socially pathological phenomena and their prevention in elementary schools. The theoretical part contains

	a description of the profession of special pedagogue and focuses on the definition of some socially pathological phenomena that occur most often in schools and on the types and systems of their prevention. The practical part of the diploma thesis is devoted to the study of the role of a special pedagogue in schools and the connection with the prevention of socially pathological phenomena.
Klíčová slova v angličtině	Special pedagogue, sociály pathological phenomena, prevention, manifestations of risky behaviour, elementary school, pupil, special educational needs
Přílohy k práci	<p>Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 1</p> <p>Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 2</p> <p>Příloha č. 3 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 3</p> <p>Příloha č. 4 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 4</p> <p>Příloha č. 5 – Přepis rozhovoru- Respondent č. 5</p>
Rozsah práce	93 stran
Jazyk práce	Český